

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Byens hus

o spec
3
skilde

Udgivet i anledning af rådhusets 100 års jubilæum 1964

Danskernes Historie Online
Digitale historiske kilder og mere

Byens hus

Med bidrag af Lotte Fang,
Laura Bjerrum, Oda Jakobsen og Kaj V. Hansen

*Udgivet i anledning af
rådhusets 100 års jubilæum 1984*

Forlaget SIGLEV Roskilde

Forord

For 100 år siden var Roskilde en meget lille og meget beskednen by med knap 6.000 indbyggere, så det kan næppe undre nogen, at opførelsen af et rådhus gav anledning til endeløse drøftelser og overvejelser i byrådet.

Det kneb med pengene og vel også lidt med initiativet – der var jo så meget andet, der trængte sig på.

Det blev en af byens store købmænd, Otto H. Schmeltz, der gjorde en ende på sagen ved i august 1880 at tilbyde byrådet en efter datidens forhold meget stor sum penge til brug ved opførelsen af et nyt rådhus.

Dette rådhus skulle ifølge Schmeltz være til pryd for byen og opføres i en passende arkitektonisk stil, og så skulle det være af en sådan størrelse, at det kunne give plads, også når der blev taget hensyn til en kommende tid.

På trods af dette smukke tilbud, varede det længe, før der rigtigt kom gang i byggeriet, og først i 1884 kunne det nye rådhus tages endeligt i brug.

Men i november i år har det så levet her lige midt i byen pænt og solidt i sine første 100 år.

Det har forsigtigt støttet sig til det gamle Sct. Laurentii kirketårn på den ene side, og en gang imellem har det nok beskedent skuttet sig lidt i forhold til den mægtige domkirke for enden af Fondens Bro.

Det har været 100 år med arbejdsomme hverdage og glade festdage, et langt og spændende liv fuldt af store og små oplevelser, som nok kan forklare et par enkelte rynker i murværket hist og her.

Der er i årenes løb truffet mange store og små beslutninger af fornuftige og besindige politikere i byrådets mødesal på første etage.

Der er sagt kloge ord og vel også af og til lidt mindre kloge ord, men tilsammen har det alligevel dannet grundlaget for en sund og stabil udvikling i vores by og kommune.

Med årene har Roskilde vokset sig stor, og dermed er også den kommunale administration vokset ud af rammerne.

Otto H. Schmeltz' rådhus er for længst blevet for snævert, og den kommunale administration er nu at finde en lang række forskellige steder i byen.

Men midt i det hele står alligevel stadig det gamle rådhus fra 1884 som centrum for byrådets arbejde og centraladministrationen. Det er der endnu ingen planer om at ændre på.

Allerede sidste efterår godkendte økonomiudvalget med borgmesteren i spidsen, at der skulle laves et lille „festskrift” i anledning af rådhusets jubilæum, og der blev i den anledning nedsat en arbejdsgruppe bestående af kommunaldirektør Niels Borchersen, bibliotekar Lotte Fang, museumsinspektør Frank Birkebæk og overassistent Oda Jakobsen.

Med velvillig hjælp fra cand. mag. Laura Bjerrum, skatterevisor Kaj V. Hansen, bibliotekar Eva Tønnesen og mag. art. Grete Rung foreligger her resultatet af gruppens arbejde – ligesom rådhuset selv, solidt og beskedent – og med dette ønsker vi byens borgere, byrådet og hele kommunen rigtig hjertelig til lykke med jubilæet.

Roskilde, september 1984.

Niels Borchersen.

Roskildes tidligere rådhus

I 1268 stadfæstede kong Erik Glipping Roskildes stadsret. I indledningen hedder det blandt andet:

... „disse Lovbud, som her efter følger, alle ere udstedte af os Roskildeborgere, Gud til Hæder til bestandig Fred og Endrægtigheds Bestaaen saavel mellem Borgere og i Roskilde By, som mellem dem, der til denne By fra Tid til anden komme i deres nødvendige Anliggender”.

For at de gode ønsker skulle kunne udmøntes, måtte byens borgere samles regelmæssigt til rådslagning, forhandling, rettergang med videre, og nogle måtte tage sig på at udføre disse beslutninger.

Hvor borgerne oprindeligt kom sammen, for at ordne byens anliggender, ved vi ikke. I stadsretten nævnes også et rådhus, og i 1386 nævnes det igen, som beliggende i Algade. I et kongebrev af 26. november 1581 fritages byens borgere for skat i 2 år til hjælp til at bygge og forbedre deres rådhus.

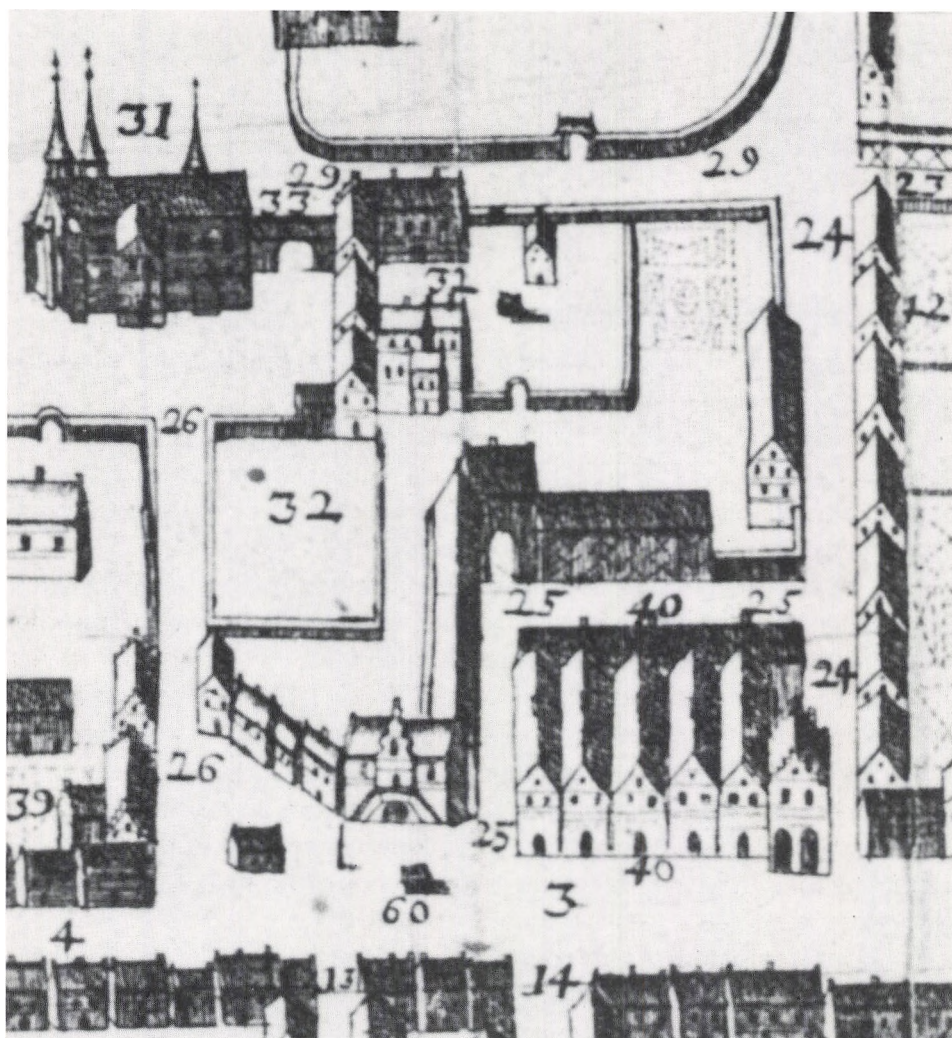
Hvordan det rådhus, som måske er byens ældste, har set ud, fås der et fingerpeg om gennem en beskrivelse fra 1747 og et kort fra 1677. I beskrivelsen hedder det:

... „Det laae lige for Apoteket paa Algades Nordre Side, og strekkede sig ned af Ols-Gaden med Side-Bygningen. Dette gamle Raadhuus var en reel og anselig Bygning med 3 Portaler ud til All-Gaden. Under Raad-Huset, var Stads-Kieleren, hvor Roskilde Magistrat har havt deres Oplag af Viin og Jydsk Øl i gamle Dage til Udsalg. Oven over var en anseelig lang og viid Sahl, hvor der var et Gallerie til Musikantere ved forefaldne Høytideligheder og Bryllupper, som ofte blev holdt paa Raad-Huset” ...

På Peder Resens kort fra 1677 ses en bygning, som har kamtakkede gavle, 2 portåbninger, og den er trukket frem i gadelinien i forhold til de andre bygninger. Ved udgravning i Algade 1949-50 i forbindelse med kloakarbejde blev fundamentet til denne fremspringende del af rådhuset fundet ud for Algade nr. 9. Dette fremspring har antagelig dannet en forhal.

I Rådhuset var bytinget, som oprindeligt holdtes under åben himmel.

Jacob Kornerup skriver følgende om byens rådhus:

Udsnit af Peder Resens kort fra 1677 med middelalder-rådhuset.

„I Raadhuset gjemtes Byens Archiv, og der henlaa det lovbefaalede Maal og Vægt. I Kjældereren var Byfængslet. Gaden udenfor, der her er temmelig bred, var det sted, hvor Borgerne skulle møde, naar der var noget paafærde og der ringedes med Klokken i St. Laurentii Taarn ...”

Er det måske for meget at formode, at forhallen kunne bruges til møderne f.eks. i regnvej. Da Niels Lunde blev borgmester i 1718, lod han efter stiftsbe-falingsmandens ordre rådhuset syne af byfogeden og nogle mænd. De skulle med ed erklære om bygningen, som var noget forfalden, kunne repareres, eller den helt skulle rives ned.

Det vides ikke, om der blev foretaget nogen reparation før end i 1722, hvor tobaksplanter Jochum Palman ansøgte om at leje rådhusets loft til ophængning af tobaksblade til tørring, men kun hvis byrådet ville sørge for at taget blev repareret. Man ville gerne have denne gode lejer, så det blev besluttet at reparere.

... „saaledes, at Rygningen og Tagskægget bliver skilned med Kalk, og Resten af Taget dukket med Langhalm, for hvilken Reparation han sinde hafver at indgive Regninger og Beviser til Approbation ...”

Reparationerne må hurtigt være blevet foretaget, for den 23. september 1723 holdtes auktion over, hvad der var tilovers af tømmer, brædder og hulsten, d.v.s. tagsten med indvendig hulning, såkaldte munke- og nonnetegl, hvor nonnerne er de brede understen med en konkav side, og munnene er de smalle oversten med den konvekse side op.

Reparationerne blev tilsyneladende fortsat, for i 1724 var der igen auktion, denne gang på nogle tremmer fra tingstuen, men ellers havde

... „Tømmermester Sørensen forbedret Gulvet, saavel udi den indelukte Del af Raadhuset søndre Ende som udenfor. Murmester Jon Hansen havde opmuret to Skillerum, afstrøget Raadhusets søndre Gavl og tvende Sider saavidt, som paa Gaden udstaar. Christoffer Due Grovsmed og Søren Madsen Kleinsmed havde ogsaa gjort Arbejde. Det hele beløb sig til 448 rdl. 1 mark ...”

Rådhuset må nu antages at være i nogenlunde ordentlig, pudset og repareret, med også med sin egen dødsdom i sit indre: taget var tætnet mellem tagstenene med halm, og hele loftet var fyldt med tørrede tobaksblade – den mindste gnist, og det hele ville fænge som krudt.

Og denne gnist kom: Den 7. og 12., men især den 13. april 1731 opstod en stor ildebrand i Roskilde. Branden udbrød flere steder, men blev nedkæmpet, men den sidste dag fik ilden rigtigt fat:

... „Endnu tredie gang er afvigte 13. dennes i denne – højtbedrøvede by om eftermiddagen klokken 3 slet en ny ildsvåde optændt i en bagers og i en vognmands hus, hvilken man på en gang blev var, at stå i lys lue, da den i en ubegribelig hastighed avancerede tværs over gaden ind i borgmesterens gård, og i andre deromkring beliggende huse og gårde, indtil den endelig standsede ved rådhuset, som dog tillige med er afbrændt. Denne ild begyndte, som sagt klokken 3 om eftermiddagen og varede indtil om aftenen klokken 9, da i så kort tid den 4. de del af byen, som beregnes til 40 huse og gårde, foruden rådhuset blev totaliter ruineret og lagt i aske”. Kun ganske få bygninger på Algade undgik ilden. Ialt brændte 22 gårde og 25 huse, men det største tab for byen var rådhusets brand. Dels måtte det antages, at det

har været en af de væsentligste bygninger, bevaret fra middelalderen, dels var tabet stort, når det gælder byens historie.

Men tabet af det gamle rådhus forvindes aldrig, thi der brændte byens gamle arkiv, privilegier, protokoller, kærnerregnskabets dokumenter, pergamenter og nogle hundrede års papirer og efterretninger. Det er et tab, som Roskilde altid vil kunne mærke: skriftlige kilder med få undtagelser haves først fra 1700-tallet, og selvom det vides, at Roskilde nok er en af landets ældste købstæder, så vil der aldrig kunne holdes jubilæum, for det ældste købstadsprivilegium er brændt. I 1735 og 1743 blev der fra stiftsbefalingsmandens embede forespurgt om „forskellige oplysninger om byen” og der svares at: „vægt og mål blev opbrændte tilligemed rådhuset i 1731, og alle byens betydelige og gamle kongebreve ere tilligemed rådhuset opbrændte år 1731 udi den store ildebrand, og der haves intet deraf”.

Nu stod Roskilde uden rådhus. Også borgmester Niels Lundes ejendom på Algade var brændt. Den 9. maj 1731 „var magistraten forsamlet i den stue, hvor borgmester Lunde efter den ulykkelige byen overgangne ildebrand er indlogeret”.

Det eneste, som efter traditionen er tilbage af Roskildes ældste rådhus, er en nydelig renæssance-udskæring med Roskilde-ørnen i midten og årstallet 1603. Udskæringen sad på huset Sct. Olsgade 3-5 indtil den i 1884 blev flyttet for at blive indmuret på 1. sal i det nuværende rådhus, hvor en påskrift lakonisk sagde: „Fra det gamle 1731 afbrændte rådhus.” Hvad årstallet 1603 står for, vides ikke. Nu sidder udskæringen indmuret i trapperummet op til borgmesterkontoret.

I løbet af 1731 købte byen af Jørgen Andersen det såkaldte „stenhus”, som lå på torvet foran tårnet. Det stenhuse skulle nu rives ned for at give plads for Roskildes nye rådhus. Det antages, at stenhuset enten helt eller delvist har været en rest af Sct. Laurentius kirke, som blev nedrevet i 1537 for at skabe et torv midt i Roskilde, for da rådhuset fra 1735 blev revet ned, for at give plads til det nuværende rådhus, viste det sig at rådhusets nordre mur var ca. 13 alen lang (1 alen = 62,77 cm) og havde en tykkelse på 1½ alen, desuden var den opført af munkesten, der var lagt i munkestifte d.v.s. mønstermuring med 2 løbere og 1 binder i samme skiftegang, og i muren var der en stor spidsbuet niche med en mindre dør midt for.

Byen var så forarmet efter pesten i 1711 og bybranden i 1731, at man først i foråret 1735 kunne gå igang med opførelsen af det nye rådhus, men først efter at kong Christian d. 6 gennem stiftsbefalingsmanden, gehejmeråd v. Holstein, havde modtaget følgende bønsskrift:

... „det ville være Hs. Excellence bekjendt, at Byen højlig trængte til et

Denne udskårne bjælke skulle være det eneste, som er tilbage af rådhuset, som brændte 1731.

Raadhus i stedet for det, som ved den ulykkelige Ildebrand Aar 1731 blev lagt i Aske, men Hs. Excellence kjendte Indvaanernes slette Formuenhed. De kunne ved egen hjælp ikke faa et nye Raadhus med Byting og Arresthus tilvejebragt. Vi vide intet andet middel end ved Deres Excellences forbøn at anholde Hans Majestæt, hvis store Naade imod Byen, vi kunne beskrive eller fuldt takke for. I største Ydmyghed anholde vi om Deres Excellences kraftige Forbøn, som maate have en naadig Bønhørelse til Følge. Naadigste Herre, vi have da i dette Haab paa det nøjeste overvejet, hvad et nye Raadhus og et Byting og Arresthus her i Byen vilde koste, hvilket ikke skal kunne bygges og indrettes for en mindre Summa end 2000 Rigsdaler. Om denne Hjælp tilbede vi os underdanigst Deres Excellences højest formaende Recommendation. Bekvemmere sted til et Raadhus end ved St. Lauritz Taarn, som ligger midt i Byen og paa Torvet, vides vi ikke at gjøre underdanigst Forslag paa; ejheller tro vi, at det noget andetsteds for lettere Pris kan bygges. Skulle Deres Exc. naadigst finde for godt, at tilbede os oven bemeldte Summa, da forsikre vi underdanigst, saafremt Inspektionen ved Bygningen os betros, for enhver Skillings Udgift at aflægge saa vedbørlig Rigtighed, at Ingen med Billighed der imod skulle faa noget at erindre.

Men udi dette saavel som alt andet ville og bør vi være fornøjede med Deres Excellences egen naadige Foranstaltning. Og vi, som underdanigst tilbede os samt denne fattige Bys Indvaanere Deres Excellences bestandige Gunst og Naade, forblive med største Soumission”.

Roskilde, den 16. febr. 1735.

M. Munthe. A. Rasmussen Lange. P. M. Olsen.

Kongen „approberede” forslaget, men gav dog ikke 2000 rdl., men 1800 rdl. til opførelsen af byens nye rådhus. Nybygningen kom dog til at koste 3.536 rdl. 2 mrk. 3 sk. inden den stod færdig, og Roskilde byråd ansøgte igen kongen om hjælp. Denne gang på 1000 rdl. af hans kasse til at forrente og afdrage.

Men byens borgere skulle ikke bare stå med hænderne i lommerne og se på, at det nye rådhus blev bygget, som kongen havde betalt, de havde pligtarbejde ved byggeriet. De, der havde heste og vogne, skulle køre byggematerialerne til stedet, de andre stillede med arbejdskraft, f.eks. håndlangere. Hvis man ikke udførte sin pligt, kunne det koste bøder: Den 17. december 1736 blev 4 plantører kaldt op i rådhus-retten. Det var Isach Mailon, Abraham de Hore, Jacob Formann og Jacob Feu, som alle mødte og fik forelæst gehejmeråd baron v. Gersdorffs resolution af 7. december på den indgivne klager over dem. Plantørerne måtte betale 1 rdl. 2 mark 1 sk. hver for „Opsætsighed imod den kgl. Befaling vedrørende Pligtarbejde ved den nye Raadstue”.

Det nye rådhus kom til at ligge godt i byen, langs den ene ende af torvet og med ryggen op mod Sct. Laurentius kirkens tårn. Det blev en ret anseelig bygning med høj kælder og 2 etager. Forsiden var prydet med lisener (flade murpiller), en frontispice (en trekantet gavlprydelse) og en høj stentrappe med jerngelænder førte op til hovedindgangen, over hvilken der var indmuret en stentavle med kong Christian d. 6.s monogram og ordene: „Ved Guds og Kongens Naade Bygt”. Denne tavle sidder nu inde i tårnet, som det eneste minde, der findes om rådhuset fra 1735.

Da man var meget bange for ildebrand, og det med rette, blev der under den nye høje rådustrappe lagt en stor tønde med vand, så kunne alle være rolige.

Når man kom ind i rådhuset lå tingstuen til venstre d.v.s. den sal eller det rum, hvor byrådet holdt sine møder. Tilhøjre lå vagtstuen og fængslet. På 1. sal var der et par rummelige værelser til brug for byrådet. I bunden af tårnet var et uhyggeligt fængsel, det såkaldte „sorte hul”, og i selve rådhusets kælder boede rådstuevagtmasteren og tårnvægteren. I 1774 fortælles, at Roskildes rådhus „nu gør saa herlig Parade paa Torvet, især naar Illuminationer og Solenniteter forefaldne”.

I 1758 foreslog byrådet borgerne i byen, at man skulle skillinge sammen til et nyt ur til tårnet. Men da kun byens bedste „borgere” ville give et bidrag, så blev det opgivet igen.

I 1772 forærede købmand Anders Borch byen et seirværk (ur) „at opsætte udi Raadhustaaet”. Gaven blev modtaget og uret opsat. Det sad i tårnet ca. 100 år, indtil det blev kasseret af byrådet, som solgte det til tårnurmager Bertram Larsen. Han restaurerede uret, og det findes nu på herregården Voergård.

Livet på rådhuset har gået sin stille gang. Det var både byens råd- og domhus. Der var også plads til Ramsø og Tune herredsret og fra 1833 også til

Over døren på 1735-rådhuset, blev denne tavle indmuret.

Roskilde sparekasse. De borgere, der skulle forestå byens styre, vågede nærmest faderligt over den, de havde meget at se til: udnævne officerer ved Borgervæbningen, vogte laugenes oldermænd, modtage klager af enhver art, tage slagterne i skole, når kødet blev for dyrt, stifte forlig, styre skiftevæsenet, holde brandforhør, ordne indkvartering, markeder, og havde tilsyn med byens fælles græsgange på „Store Hede”. Hver onsdag blev der holdt rådstueret, og så ringedes der 2 gange med klokken i Sct. Laurentiustårnet for at kalde borgerne op på rådstuen for at få byens sager fremlagt, og sige deres mening herom, eller få oplæst kongens anordninger, eller få andre meddelelser eller pålæg. Da der ingen avis var, blev meddelelser enten offentliggjort, ved at stadstambouren gik rundt i byens gader og slog en trommehvirvel, for så at oplæse meddelelser, eller disse kunne blive opslået på rådhusets dør.

Selvom det gamle rådhus ikke var brændt, så er spørgsmålet om ikke Roskilde alligevel havde fået et nyt rådhus. Administrationen var vokset, og det var upraktisk at have funktionerne delte, for vel var rådhuset en vigtig bygning, men Sct. Laurentiustårnet var ikke mindre vigtigt. Efter kirken var blevet nedrevet, var det gamle kirketårn blevet til byens tårn. Herfra ringedes byens borgere til den nye dag, og her ringedes de til aftenens hvile, og herfra blev der holdt udkig og våget over byen.

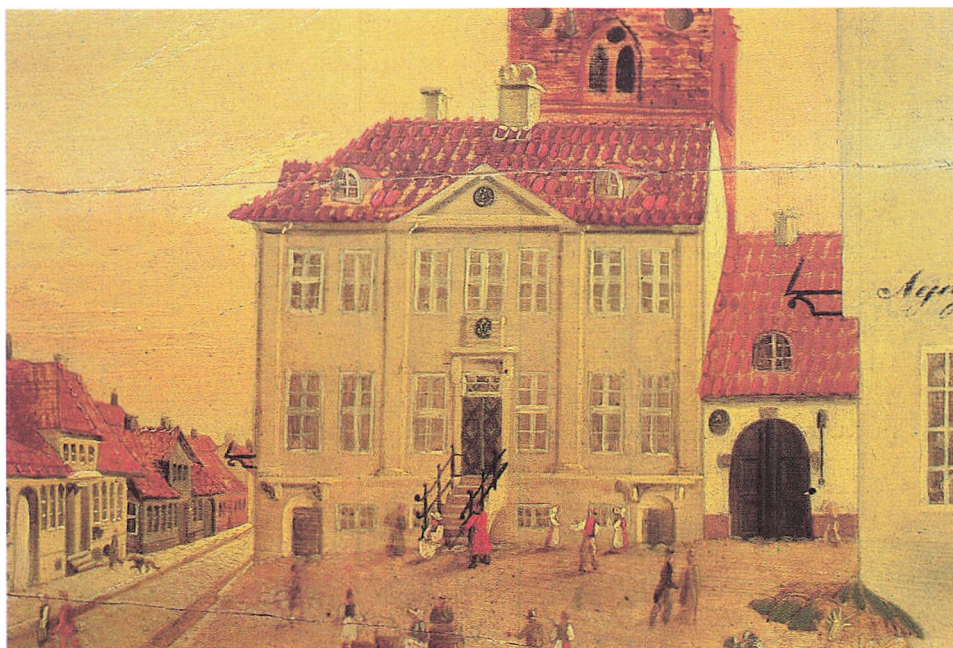
Til at sørge for ro og orden i byen og til at våge over den, havde Roskilde

indtil slutningen af 1700-tallet: 1 politibetjent, 1 arrestforvarer og 3 vægtere, fra 1788 kom der 4 vægtere og Borgervæbningen måtte være politibetjente, for at det hele kunne klares. Den ene af de 3 vægtere var tårnvægteren. I 1755 skulle der ansættes en ny vægter i stedet for Mogens, som var kasseret. I rådsstueprotokollen fra 23. april står

... „og som den for kort tid indsatte vægter udi Laurits Tårnet, dertil nu er befunden ej bekvem, særdeles da han ved et nedfald af tårnet er kommet til skade, så han blev derfra demitteret, og i hans sted igjen antagen fra dato at være tårnvægter Niel Andersen Bornholm her af byen, som forpligtede sig at iagttage alt, hvad ske bør, forføje sig op i tårnet hver sommeraften kl. 9 slet og vinteraften kl. 6 a 7 slet, ligesom dagen tager af, og der forblive hele natten igjennem, for i rette tid at udråbe af alle tårnets sider klokkeslet hver halve og hele time og ligeså forrette de sædvanlige ringninger, såsom hver aften hele året igjennem kl. 9 slet og om morgenen kl. 3 om sommeren, kl. 4 om vinteren, samt ellers til rådstuesamling eller til ligfærd, men og ved nøje at påagte ved bestandig udsigt fra tårnet, om nogen ildebrand skulle opstå enten i byen eller på landet, som kunne skønnes ej at være 2 mil. herfra, udi hvilket tilfælde han, når det skulle ske i byen, straks giver advarsel til gadevægteren og klemter med klokken, og når det ses udenbys, da bekjendtgør det for en af magistraten til nærmere foranstaltning om sprøjternes udsendelse; hvorimod han skal nyde til løn, såvel, som til klokkes smørelse, alt, hvad hans formænd nydt haver, som hannem af byens kæmner betales. Rådstuekældereren, som vender til sønder side, får han straks til beboelse imod årlig leje 10 rdl., som sædvanlig at afkortes udi lønnen; hvorved han og må bruge en sømmelig borgerlig næring af øl og brændevins salg samt med små hokerier, dog at han ingen fremmede huser i det højeste over een nat” osv ...

Muntert har arbejdet som tårnvægter ikke været og så var lønnen ringe. Tilladelse til at udskænke øl og brændevin gjorde, at rådhusets kælder ikke fik det bedste ry. Allerede 1. oktober havde det vist sig, at Niels Andersen Bornholm „ikke duede”. Han blev afløst af Jens Gadevægter, som fik lønnen forhøjet med 10 rdl., men så var han også en „ædruelig mand”.

Uendelig værre var det at blive fængslet, specielt i det „sorte hul”. Her kunne fangerne komme til at opholde sig i meget lang tid. Frisk luft blev der ikke tale om. De sad ofte med jernbøjler om hænder, fødder og om halsen og endog om livet. Der var ingen opvarmning, sovestedet var en dyngge muggent halm, og kosten var vand og brød, og man opholdt sig bogstaveligt i sit eget skarn. Mange bukkede under på grund af forholdene. Først ved en kongelig forordning af 5. april 1793, kom der en forståelse for, at fængslerne skulle indrettes mere humane. I 1832 omtaltes rådhuset, som godt indrettet til

Udsnit af fugleskydningskiven fra 1832. Det eneste billede, der haves af 1735-rådhuset.

sit formål, men alt for småt. Som tiden gik skete der forskellige forandringer med fængselsforholdene, her beskrevet i Roskilde Avis d. 29. oktober 1839:

„... Grunden om tårnet, som er sammebygget med rådstuen, var opfyldt således af ruiner m.m., at den lå højt over dens egentlige fod, og nederste arrest i dette var et mørkt og usundt hul. Ovenover denne kjelder var der en stor arrest i tårnet, som indtog hvælvingens øvrige højde. Efterhånd havde man indrettet et par i selve rådstuebygningen, og aflukket nogle andre med brædder på loftet og over tårnhvælvingen. Længe havde man følt trang til forandring, men den var ikke iværksat af mangel på midler, da mange andre nødvendige indretninger i byen måtte foretages ...”

Der kom først skub i tingene, da justitsråd Foss i oktober 1837 tiltrådte som borgmester. Han fik hurtigt byrådet med på tanken om et nyt rådhus og lagde en plan for ombygningen og finansieringen.

Den 30. april 1838 kunne byens borgere kaldes sammen til rådslagning ifølge en anordning fra 1837, hvori det hed:

„... Skønt det i almindelighed tilfalder „Kjøbstadens Øvrighed og Borgerrepræsentanter” eller i de fra den almindelige kommunalforvaltning undtagne bestyrelsesgrene den administration, der forsåvidt trædes i hines sted, at tage beslutninger på kommunens vegne angående økonomiske anliggen-

der, dog under tilsyn af vedkommende overordnede „Auctoritet“, så må dog herfra gjøres undtagelse med hensyn til sådanne foranstaltninger, der er aldeles ekstraordinære, eller som have sær indgribende og vedvarende følger for kommunen. Hertil må regnes indførelse af nye lønninger og lønningsforhøjelser, gratifikationer, afhændelse af byens faste ejendomme, altså og udskiftning af kommunejorder, hvorved disse går over til at blive den enkelte mands ejendom mod visse årlige afgifter til kærnerkassen, lejemål af byens jorder indgåede på længere sigt end hidtil, eller anderledes ved offentlig auktion ...”

Mødet skulle afholdes den 5. maj og der forelå en indstilling med følgende begrundelse for at bygge rådhuset om:

„ ... 1. at arresterne, der ofte har været overfyldte med arrestanter, ikke svarer til tidens og menneskelighedens billige fordringer. så lidet som til lovgivningens forskrifter i så henseende.

2. at bygningens nuværende indretning ikke er hensigtsmæssig for kommunalforhandlinger i almindelighed og valgforsamlinger i særdeleshed, for de forsamlinger de offentlige stiftelsers bestyrelser afholder, samt for 3 jurisdictioners retspleje og forligskommissionsforhandlinger, fornemmerligen når flere sådanne forretninger forefalder samtidig – og 3. at det er af stor vigtighed at søge at forskafe brandfrie lokaler for de betydelige midler, som opbevares på rådstuen, såvelsom de pantebøger og købstadens øvrige protokoller og vigtige dokumenter, herhos man iøvrigt i forbindelse hermed har befunden, at dette sidste ikke ladet sig realisere uden at embedskontorerne flyttes fra rådhuset, hvilket desuden for kommunalbestyrelsen, såvelsom for borgerne i almindelighed, må medføre bekvemmelighed ...”

I forslaget stod også, hvordan man regnede med, at bygningen skulle indrettes:

„ ... i bygningens kælder at skaffe bolig for de personer, til hvem arrestanternes bevogtning og forplejning er overdraget, i stueetagen at indrette mødeværelser til retsplejen, forligskommissionens forhandlinger, magistratpoliti- og stiftsforretninger m.m. I anden etage værelser til kommunalforsamlingerne og de offentlige stiftelsers bestyrelses forsamlinger; i 3. etage som tilføjes den nuværende rådstuebygning, samt i det gamle tårn at anbringe 11 arrester, og endelig i samme tårn at indrette tvende brandfrie hvælvinger, en for de offentlige kasser og en for Kjøbstadens protokoller og dokumenter ...”

Finansieringen af ombygningen af Roskilde rådstue-, ting- og arresthus skulle foregå på følgende måde:

„ ... Såvidt man kan have nogen mening om bekostningen ved en ordning, som ikke er definitivt bekvem, vil det påtænkte beløbe sig til henimod

5000 rdl., men da det derhos er planen, at se den dækket ved et lån, der afdrages i 28 år med 6% rente og kapital-afdrag, vil udgiften næppe blive mærkelig for kommunen, deriøvrigt antages at burde eje sin egen rådstue og derfor ikke, søge bidrag til sammes indretning fra de landjurisdictioner, som benytte dens tinghus og arrester mod vederlag til byen. Endelig bemærkes det, at der ingen sandsynlighed er for, at den der omhandlede bekostning vil hæve kommunebeskattelsen over det, den i de 3 sidste forløbne år har været...”

Endelig blev byens borgere opfordret til at interessere sig for sagen:

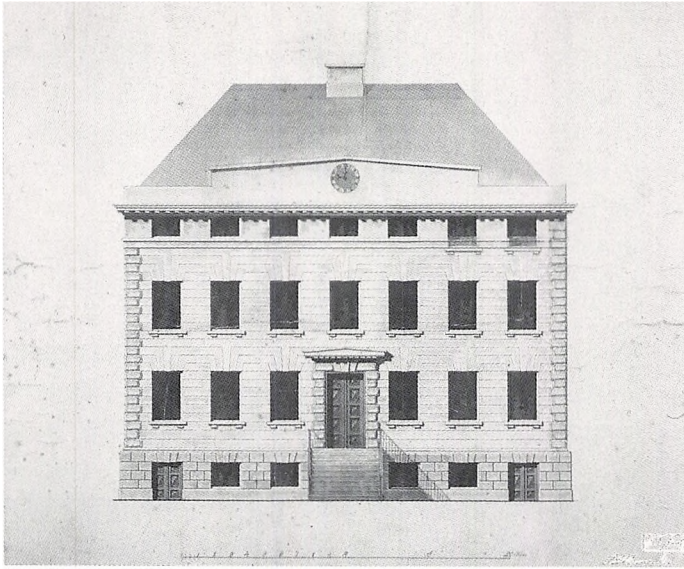
„ ... Omend skønt sagen vil blive diskuteret ved rådstueforsamlingen anmodes de af borgerne, som ere sindede specielt at motivere deres mening, at indgive samme tvende dage førend samlingen afholdes, for dermed endmere at fremme forhandlingernes tilendebringelse ved afstemning.”

Den første og nok væsentligste begrundelse for at bygge om, var forbedringen af fængslerne. Vel påpegedes det, at lovgivningen foreskriver det, men det var loven fra 1793, der tænktes på. At der ikke havde været den helt store iver for forandringer skyldes, at byen havde koncentreret sig om andre opgaver, og hvad der nok var væsentligere: der var nu et mere humant syn, på hvordan folk, som var i fængsel, skulle behandles.

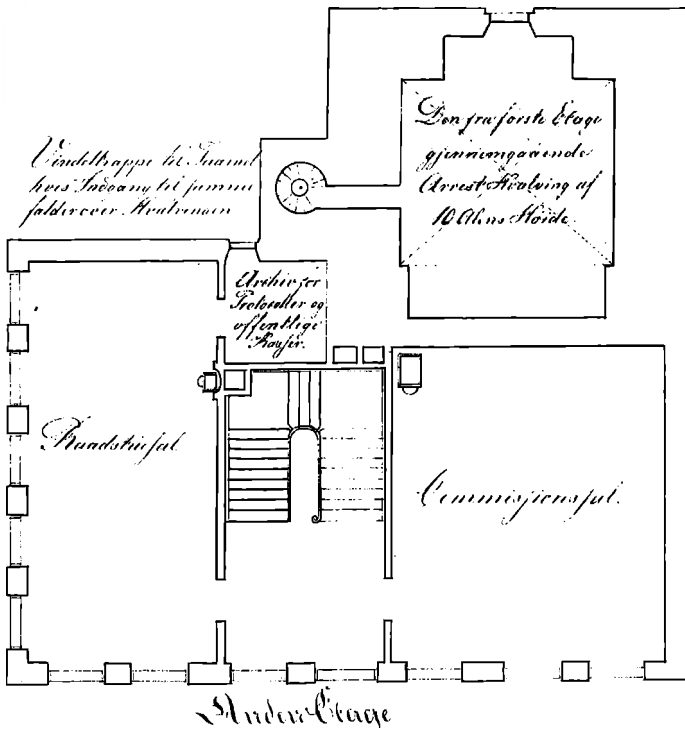
Roskilde havde fået rettet ryggen, da De rådgivende Stænder for øerne flyttede ind på Det kgl. Palæ oktober 1835. Hele Landet fulgte med i behandlingen af de forskellige spørgsmål på stænderforsamlingerne og d. 9. juli 1838 foreslog J. P. With i Viborg en forbedring af landets varetægtsarrester, bl.a. talte han for indretningen af eneceller, og om at indrette varetægtsarresterne sådan, at al gensidig påvirkning mellem fangerne var udelukket. På grund af de nordjyske stænders økonomiske skrupler faldt forslaget med 22 stemmer mod 20. Den 16. oktober 1838 blev emnet taget op i Roskilde, hvor der forelå ikke mindre end 3 forslag. Vel var der også skrupler her med hensyn til, hvad det kunne komme til at koste kommunerne, men med 39 stemmer for og 26 stemmer imod blev det besluttet, at indstille til kongen, at samtlige varetægtsarresters tilstand blev undersøgt, og derefter evt. at træffe foranstaltninger til en istandsættelse af dem.

På mødet d. 5. maj blev forslaget om ombygning af rådhuset vedtaget, og arbejdet kunne gå igang.

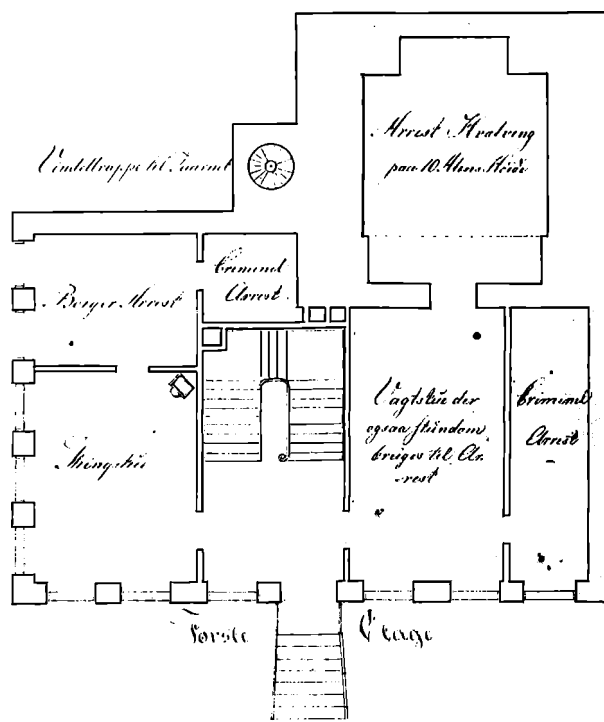
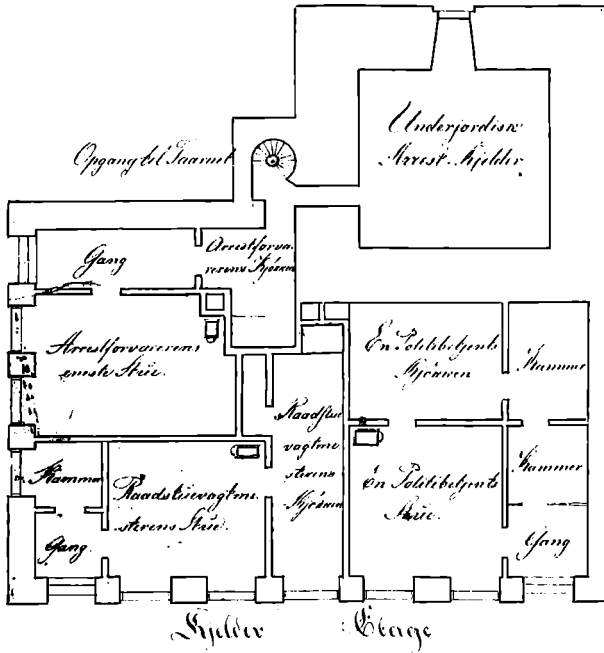
Selvom forslagene vedrørende varetægtsarresterne først blev fremsat på stænderforsamlingerne senere på året, så er der ingen tvivl om, at det har haft betydning. Indstilling til kongen har sikkert bortvejret alle betænkeligheder, hvis der havde været nogen tilbage. Den 23. februar 1839 kunne der gennem annoncer i Roskilde Avis indkaldes til licitation:

Grundplaner over Korskilde Kunds Rådhus bygget 1839 som nu er indrettet.

P. E. I. Kornerups tegning af facaden og plantegning af 2. etage til 1839-rådhuset.

P. E. I. Kornerups plantegning af kælderetage og 1. etage til det „nye” rådhus.

„ ... tirsdagen d. 5.te marts d.å. bliver Roskilde rådstue om formiddagen kl. 10 afholdt licitation over det ved samme rådstue og tilhørende arresters ombygning og udvidelse forefaldende muur, tømmer, snedker, maler, glarmester- og tildels smedearbejde. De som påtage sig de fire sidste arbejder tillægge de dertil fornødne materialer. Conditionerne, for hvis opfyldelse sikkerhed på auktionsstedet forlanges, ere fra den 24. de dennes at regne til eftersyn på gjestgiverstederne Prindsen og Postgården heri byen, samt hos borgerrepræsentanterne Svane, Bache og Ehlers, der ere sammentrådte i en committee for at lede bygningsarbejdet ...”

Den 26. februar fulgte en mere detaljeret oversigt over, hvad der var udbudt i licitation. Listen er indgående, og tydeligt lavet af en fagmand, så selvom udvalges navne står under, så er det et spørgsmål om ikke den er udarbejdet af den mand, som skulle forestå ombygningen. Det var kongelig bygningsinspektør Peter Ernst Iver Kornerup (1794-1875), som var ud af Roskilde-slægten. Han var gift med Sofie Dorothea Borch, og derigennem beslægtet med den anden store købmandsfamilie. Dette slægtsskab med byen kan have spillet ind ved valget af arkitekt, men licitationen og det færdige resultat viste, at Peter Kornerup kunne sine ting.

Licitationen vedr. tømmer- og kleinsmedearbejde blev ekstra uddybet. Af opgivelsen over tømmeret viste det sig, at der var tale om store bærende bjælker af pommersk fyr til den nye tagkonstruktion og mange brædder til skillerum. Om denne del af licitationen hedder det:

„ ... tømmeret må være fuldkantet og lige, og bræderne tørre og så frie for knaster som muligt, alt frit for hvidveed og splint. Det må kunne leveres når forlanges, og betales kontant ved modtagelsen. Hvem som ønsker at levere disse materialer eller dele deraf, vil inden 4.de marts førstkommende derom henvende sig til undertegnede ...”

Der blev lagt vægt på kvalitet.

Den anden del af licitationen var også meget indgående. Der var en oversigt over arbejde i kælderens, stueetagen og på 1. ste sal. Om den sidste hedder det:

„ ... beslag til dobbelte dør, bestående af hollandske hængsler, indstikken lås med 2 messinggreb og skildter samt nøgle og 2 skubrigler. En dobbelt jernkarm med dør, hængsler, lås m.m. således som beskrevet under f. til arkivet. Beslag til 50 fag vinduer i forskellige lokaler, med kroge, kramper, anhaltere og stormkroge, alle sammensveiste, en i $\frac{3}{4}$ tomme holzskruer ved hver gevind, og de fornødne søm. ...”

Man var ligeså omhyggelig, som ved tømmeret, men her var kravene alligevel større, for det hedder:

For- og bagside af en jernmedaljon, som efter traditionen har siddet på en dør i 1839-rådhuset.

„ . . . De af byens smedemestre, som ønsker dette arbejde, ville inden den 2. den marts førstkommende indsende en indstucken lås med nøgle, et par hollandske hængsler, en kasselås med nøgle og et komplet vinduesbeslag med kroge o.s.v. til nedenstående committee, samt opgive priserne hvortil de ville udføre arbejdet, specificeret stykkevis efter ovenstående ltr. og slutteligen en samlet pris for det hele, med undtagelse af de under f. og k. nævnte jernkarme og døre med tilbehør, hvorfor prisen blive at opgave pr. lspd. . . .”

De 3 byrådsmedlemmer som udgjorde byggekommiteen var: købmand N. Bache, farver Svane, maler Ehlers; de blev af borgmesteren ved indvielsen af den nye bygning takket på følgende måde:

„ . . . Det er mig derfor en kjær pligt, at bringe de 3' herrer repræsentanter, som af kommunalbestyrelsen have været udvalgte til at lede arbejdet i det almindelige, som i de specielle – De hrr. Bache, Svane og Ehlers – en varmeste tak for deres anvendte, ufortrødne umage. Hele byen er dem tak skyldig, og yder dem det gjerne. Med tilsidesættelse af egne private forretninger, have de tidlig og sildig våget over arbejdet, deres kyndighed har intet ladet uændset, med velvilje have de sat dem ind i det mindste details, og med klogskab have de vist at bortrydde de forviklinger, som slige forhold medførte . . .”

Med licitationen gik det ikke så godt, som det her fremgår af følgende annonce i Roskilde Avis d. 9. marts 1839:

„ . . . Da flere af de, ved den under 5. te dennes over denne byes rådhus ombygning og udvidelse afholdte licitation, gjorde bud på særskilte dele af

arbejdet ere befundne uantagelige, så har kommunalbestyrelsen rekvireret ny licitation afholdt. Denne licitation vil finde sted på rådstuen tirsdagen den 12. te dennes om formiddagen kl. 10. Conditionerne ville, med enkelte mindre betydelige afvigelser, blive de tilforn bekjendtgjorte og afbenyttede, men i hvilken anledning dog her bemærkes, at såfremt de specielle bud atter befindes uantagelige, vil samlet opråb ske ...”

Alle vanskeligheder synes alligevel at være overvundet. D. 12. april 1839 kan der laves annoncer til Roskilde Avis, som trykte dem dagen efter:

„... Kjøbstadens indvånere underrettes herved om, at bytingsretten såvelsom også stiftsretten, sålænge rådstuens ombygning vedvarer, holdes i det militære vagthus på hjørnet af Ahlgaden og Klosterstrædet, hvorimod magistrats- og øvrige kommunalforhandlinger holdes i et værelse i den kongelige palæforvaltning på Palæet.”

„Roskilde Sparekasse. Førstkommende løverdag den 20. ds. dennes og fremdeles, indtil videre, afholder Sparekassen Contoir, til sædvanlig tid, i et værelse i Palæets østre fløj lige for indgangen fra gården af.”

„Formedelst ombygningen af Roeskilde rådhus bliver Ramsø-Thune herredsret ved sædvanlig tid fredag formiddag kl. 10, indtil videre, afholdt her på herredskontoret, hvilket herved bringes til offentlig kundskab.”

Ombygningen af Roskildes rådhus var i fuld gang. Det første, som blev færdig var moderniseringen af arresterne i rådhusårnet, det blev kundgjort i Roskilde Avis d. 6. juni 1839 på følgende måde:

„... Da de nye arrester i rådhusårnet nu ere færdige og ville blive afbenyttede, så ere de forinde dette sker, til eftersyn for byens indvånere førstkommende søndag d. 7de dennes. Arrestforvareren, hos hvem reglerne bevares, besørger omvisningen ...”

De 2 arrester i St. Laurentiustårnet findes endnu, de har blot skulle istandsættes og nyindrettes, derfor kunne det gå så hurtigt.

Arbejdet skred godt frem og d. 22. oktober 1839 kunne der indrykkes følgende annonce i Roskilde Avis:

„... Mandagen den 28. de dennes om formiddagen kl. 10, vil på denne byes rådstue i anledning af sammes udvidelse og ombygning, i kommunalbestyrelsens sal blive afsjungen nogle sange og holden en tale, hvortil de af byens borgere og øvrige indvånere, som måtte have interesse for sagen, indbydes.

Om aftenen vil i samme anledning i Prindsen finde aftenspisning sted, hvortil de, som heri vil deltage, forinden kunne tegne sig ...”

Samtidig blev bygningen taget i brug:

Udsnit af fugleskydningsskiven fra 1839 med det „nye“ rådhus.

„... det bekendtgøres herved, at byskrivercontoiret er henflyttet til byens rådstue, og at det vil være åbent hver søgnedag fra kl. 9 om morgenen til kl. 12, og eftermiddagen fra kl. 4 til kl. 6 om aftenen ...”

„... Det bekendtgøres herved, at politicontoiret er forflyttet til byens rådstue, og at det vil være åbent fra kl. 8 om morgenen til kl. 1, og fra kl. 3 om eftermiddagen til kl. 7 om aftenen ...”

„... Det bringes herved til almindelig kundskab, at fredagen den 6. te december førstkommende og fremdeles hver fredag, er magistraten tilstede på rådhuset om eftermiddagen fra kl. 3 til 7, for at modtage de kongelige skatter og bankrenter af Roeskilde Kjøbstad for 2. det halvår 1839 ...”

„... At Sparekassens contoirstørstommende løverdag aften og fremdeles, til sædvanlig tid, atter holdes på byens rådstue, bekendtgøres herved.

Roskilde, d. 28. oktober 1839.

Selve festen i anledning af ombygningen blev vellykket. Mange borgere deltog i indvielsen og 100 havde fundet vej til Prindsens sal til festmåltidet.

Dagens højdepunkt blev uden tvivl borgmester Foss's tale. Han ridsede både rådhusenes og ombygningens historie op, indretningen blev beskrevet, alle håndværkerne takket. Der blev gjort rede for overskridelserne og til sidst kom den rent politiske del: en stærkt fortale for den nye kommunallov.

Borgmesterens tale blev trykt i et nydeligt lille hefte, så alle havde mulighed for at lægge sig hans ord på sinde.

Roskilde Avis havde i flere på hinanden følgende numre en grundig omtale af begivenheden, forhistorien og om selve bygningen. Det hed bl.a.:

„ ... Der hvor man havde regnet på solide grundmure, fandt man dem opført af brokker efter branden, murede til dels i ler, et helt bjelkelag forrådnethet i enderne, og det gamle man havde besluttet at bruge, aldeles ubrugeligt. I tårnet måtte man uforudset indlægge 2 nye bjelkelag, de gamle mure og bjelker gives den fasthed, som udfordres til at bære en ny svær etage med 10 murede skillerum; mange jernankere anbringes, og der hvor en ny mur opførtes fra grunden måtte piloteres. Dette medtog mere end dobbelt så megen kalk, mange flere mursten, tømmer og andre materialer, ligesom det forøgede arbejdet, og det er grunden til, at der er medgået henimod 3000 rdl. over overslaget.

Den gamle tårnhvælving er nu efter højden delt i 3 etager. I nederste etage eller kjelderer, hvorover nu er slået 2 nye murbuer, er en arrest for drukne personer, en brændekjelder, sandhus m.m.; i stueetagen et brandfrit arkiv for stadens dokumenter, forsynet med solide jerndøre og jernskådder, og over dette, som er hvælvingens øverste del, et brandfrit gjemme for stadens, Sparekassens, og alle de offentlige stiftelsers pengekasser. Over hvælvinger er en stor arrest, over denne 2 andre, ovenover disse en ny klokkestol, hvori en klokke fra 1515, den eneste rørlige levning fra Sct. Laurentii Kirke. Her er tårnvægterens natlige ophold, hvor han kan iagttage alt der foregår i de 2 nedre etager, og endelig øverst over dette, står urværket, som viser til den vestre og den østre side – til denne ved en transparent uhr-skive. Da man desværre mangler alt gårdsrum, er den gamle murede tårn-vindeltrappe udhugget og tjener til latrine, hvortil haves umiddelbar adgang fra 2 arrest-etager. I selve rådstuens kjelderetage er indrettet boliger til rådstuevagtmeesteren og arrestforvareren. En smuk granittrappe fører op til en rummelig vestibule i stueetagen, belagt med fliser. Til højre er tingstue og forværelse, til venstre er politikammeret og byskrivercontoiret, og fra dette kommer man ind i arkivet i tårnet, hvortil der måtte hugges indgang igennem den 3 alen tykke tårnmur. 2. etage indtager 2 rummelige sale, forbundne ved et forværelse. I disse holdt de forskellige kommissioner og kommunalbestyrelsen deres forsamlinger, og derfra har man ligeledes ved gennembrydning igennem tårnet skaffet sig indgang til pengekassernes lokale. Den øverste påførte etage indtager 8 rummelige og „sikre“ arrester. Skillerrummene i disse er tømmer og murværk, på begge sider beklædte med planker af hel længde. De er delte ved 2 gange. På den ene er anbragt en kakkellov, som ved

luft varmer og ved at skaffe den fornødne cirkulation af indtrængende varme og udstrømmende kold luft af selve arresterne, er beregnet på at varme 4 af disse, og når det findes at det svarer til hensigten, hvorom prøven har givet det sikreste håb, så vil den anden gang blive indrettet på samme måde, og 7 arrester opvarmede ved 2 kakkelovne. Fra den etage føres man ind i tårnet over hvælvingen. På loftet er et kammer til arrestens inventarium, som for største delen er nye anskaffet, et til stadens amatør og 2 til betjentens private brug ...”

Så fulgte en kort beskrivelse af bygningens smukke arkitektur og avisen sluttede:

„... såsnart alle regninger er indkommet kan et detailleret regnskab ventes offentliggjort, samt en oversigt over, hvad der indvindes ved leje af herredernes m.fl. afbenyttelse af lokaler. Den lindring den skaffer de ulykkelige som må hensidde i fængslerne, er indlysende, og den har menneskeheden længe gjort krav på. Måtte denne herlige bygning nu bidrage til at vække lyst hos borgerne til talrig at besøge dens sale ved alle forsamlinger, til klarlig at opfatte kommunal-anliggenderne, og kraftig at medvirke til dem; måtte fra den eksemplet til at bandlese smålige hensyn og lav egennytte, og kun alment vel være alles bestræbelse – da ere pengene, den har kostet, vel anvendte, og den vil nu og i eftertiden bringe held for gamle Roskilde ...”

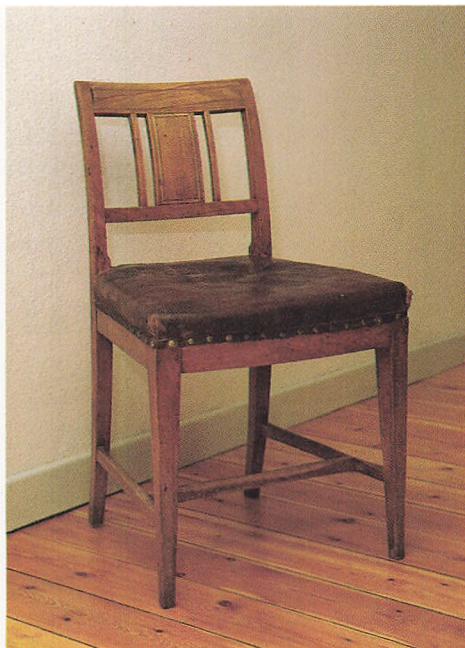
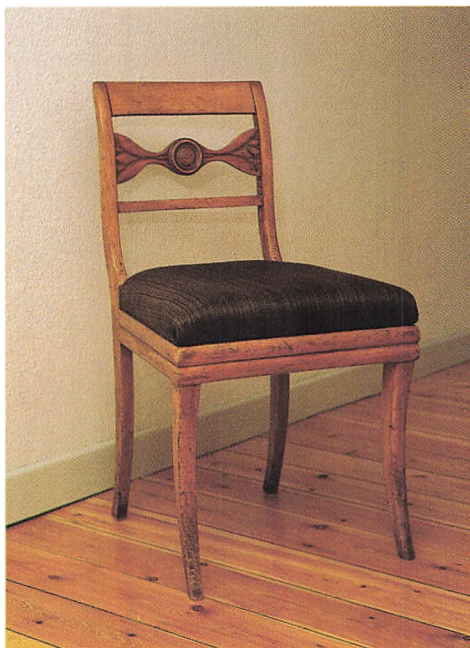
Roskilde havde fået sit nye rådhus, og livet i lillebyen kunne gå videre. Den 16. november stod bl.a. følgende i Roskilde Avis:

„... Pløre og søleføre til dagens orden hører. Vores nidkære borgmester vil end mere foregå indvånernes krav på taknemlighed ved underhånden at formå politimesteren til at drive de borgere, som ikke finde kald til at drive sig selv, hvad renholdelsen af byens gader angår, da man kun har liden gavn af den i de senere år forbedrede kostbare brolægning, når man vader i snavs op over fødderne, især i den gade, der intet fortov har, hvor den fordums store røde gård ligger, næsten ikke mulig at passere med sko, omendskjønt denne gade, der beboes af tvende embedsmænd med 7 embeder og en commissionair vistnok er meget frekventeret ...”

Den 19. november stod dette lille vers at læse:

„... Klemten er brand-signal.
Gamle St. Laurentze-klokke,
fordum dejlig var din klang,
hvi har du dig ladet lokke
til at påføre skrækkens sang ...”

det fortalte nydeligt om den gamle kirkeklokke, som siden 1500-tallet havde

2 stole fra 1839-rådhuset. Da det nuværende rådhus først fik sine møbler i 1891, kan disse udmærket være brugt indtil da i byrådsalen.

alarmeret byens borgere ved ildebrand. Først med klokkeringing, nu med klemten. Det skulle den blive ved med ca. 70 år endnu.

Den 3. december 1839 døde kong Frederik d. 6. Bisættelsen skulle finde sted d. 16. januar 1840, og den 28. december skildres i Roskilde Avis ceremonien. Desuden sættes der i dette nummer punktum for ombygningen:

„ ... Hvem som måtte have noget til gode i anledning af rådstuebygningen anmodes om inden 14 dage at indkomme med deres regninger.

Roeskilde i committen for rådstuens ombygning,
den 27. december 1839.

N. Bache.

Svane.

Ehlers. ...”

Rådhuset 1884 - gavesagen

Da rådhuset blev udvidet i 1839 havde byen 3.138 indbyggere. I 1880 var det blevet til 5.893. Det lyder måske ikke af så meget, men administrationen havde for lidt plads. Vel var ting- og arresthuset blevet opført 1878, det gav luft, men Teknisk Skole var flyttet ind i de tidligere fængsler, og nu var det hele for småt.

1878 var det gamle Duebrødre Hospital på Fondens Bro blevet revet ned for at give plads for en ny og mere tidssvarende bygning, som blev indviet i 1880.

Imellem Duebrødre Hospital og rådhuset lå et åbent areal, hvor prokurator Walløs gård havde stået. Den var blevet købt af Roskilde kommune i 1872 med nedrivning for øje, hvilket skete i 1880, for at skabe plads til et nyt rådhus, noget alle talte om og som ingen gjorde noget ved.

Og dog, der var en mand i Roskilde, som ikke ville lade det blive med snakken. Det var købmand O. H. Schmeltz. Han var født i Roskilde, og havde virket her hele sit liv. Han blev medlem af Roskilde byråd i 1863, og kendte til diskussionen om et nyt rådhus, og som den driftige mand, han var, satte han skub i hele sagen ved d. 23. august 1880 at sende følgende brev til udvalget for kommunens bygninger:

„ ... Under forudsætning af, at der her i Roskilde i en nogenlunde nær fremtid på pladsen, hvor førhen Walløs gård har stået, opføres et nyt rådhus i en passende og til øjemedet svarende arkitektonisk stil, så at det kunne være en prydelse for byen og af sådanne dimensioner, at det kan afgive fornøden plads til de forskellige lokaler, som må anses for nødvendige til kommunens brug, også når der tages hensyn til en kommende tid, tilbyder undertegnede hermed at bidrage dertil med en sum af kr. 20.000-, sådan som jeg, når dette tilbud er modtaget af byrådet, er villig til at overgive til byrådet i værdipapirer den sum at hensætte i Nationalbanken eller i Roskilde Sparekasse indtil min og mine nærmeste slægtninges død, idet jeg nemlig for vor levetid forbeholder os renten af nævnte disposition. Når den længst levende af os er afgået ved døden, realiseres forannævnte disposition, og hvad der mulig

måtte indkomme derfor mere end kr. 20.000, vil blive at indbetale i mit bo, til anden anvendelse, omvendt det mulig manglende (om sådant ved låneforandring skulle blive aktuelt, tilskydes af samme. Idet jeg tilstiller udvalget for kommunens bygninger nærværende skrivelse, anmoder jeg samme om at forelægge det gamle byråd sagen, og tør derefter formode at modtage dettes svar igennem udvalget. Jeg tillader mig at anføre, at jeg ej ønsker mit navn fremført for byrådet førend sagen er endelig afgjort.” O. H. Schmeltz.

Så må O. H. Schmeltz have sovet på sin skrivelse, for næste dag sender han igen et brev til udvalget for at uddybe, hvad han mener:

„... På given foranledning tillader jeg mig herved at meddele, at jeg med udtrykket i min skrivelse af gårs dato til det ærede udvalg for kommunens bygninger „i en nogenlunde nær fremtid” har tænkt mig nogle få år, ialtfald ikke ud over 5 år at regne fra indeværende års udgang...”

Disse 2 breve må have givet udvalget noget at tænke på. Den 1. september blev sagen forelagt byrådet på den betingelse, O. H. Schmeltz havde givet. Sagen blev forhandlet på det lukkede møde, og den 6. september kunne udvalget sende dette svar:

„... Hr. købmand O. H. Schmeltz, Roskilde.

Deres ærede skrivelse af 23. og 24. forrige måned, hvori De tilbyder at bidrage med en sum af kr. 20.000 til opførelsen af et nyt rådhus, har udvalget, uden at fremføre Deres navn, forelagt i genpart for byrådet, der ifølge meddelelse fra formanden i mødet den 1. i denne måned vedtog:

„... at overdrage det udvidede bygningsudvalg på byrådets vegne at takke med tilkendegivelse, at byrådet må forbeholde sig at give et endeligt svar, så snart man i første halvdel af næste år kan have en begrundet anskuelse om, hvorledes kommunens hele økonomiske stilling vil være efter regnskabet for 1880, og hvilken byrde opførelsen af et nyt tidssvarende rådhus vil lægge på kommunen...” Hvilket udvalget ikke undlader herved ærbødigt at meddele Dem til behagelig underretning” ...

I O. H. Schmeltz's gemmer lå efter hans død foruden skrivelserne fra byrådet også 2 ark, hvorpå han havde skrevet kopier af sine breve og kort skitseret hændelsesforløbet.

Foreløbig ventede alle på, at der skulle komme overblik over kommunens økonomiske stilling, og der blev ventet længe, så længe at Roskilde byråd var klar over, at det måtte reagere. Derfor modtog O. H. Schmeltz igen en skrivelse, og som han selv beskriver: „og derpå under 16. juli 1881 nr. 2 fra byrådet (hvem mit navn imidlertid var blevet nævnt for) en skrivelse med underretning om regnskabet, som var blevet forsinket o.s.v.”

Selve skrivelsen lød:

„... Da De endnu ikke har modtaget svar på Deres tilbud om at bidrage kr. 20.000 til opførelsen af et nyt rådhus her i byen, uanset at sådant svar var stillet i udsigt inden udløbet af indeværende års første halvdel, skulle man ikke undlade tjenstligt at meddele Dem, at dette er begrundet i, at regnskabet for forrige år på grund af forskellige omstændigheder endnu ikke er blevet aflagt, så at byrådet endnu ikke har været istand til at kunne danne sig en begrundet anskuelse over, hvorledes kommunens hele økonomiske stilling vil være efter dette regnskab. Så snart dette bliver tilfældet, skal rådet meddele Dem sit endelige svar ...”

Otto Heinrich Schmeltz, Roskildes velgører.

Spørgsmålet er, om Roskilde byråd havde regnet med, at O. H. Schmeltz ville affinde sig med det. Sandsynligvis nok, og det må have vakt nogen forbavselse og eftertanke, da O. H. Schmeltz, som han selv udtrykte det, „tilskrev jeg under 27. juli 1881 byrådet således”: „Mit tilbud om at bidrage kr. 20.000 til et nyt rådhus, er som beskrevet på disse nærmere betingelser, dels angående bygningens beskaffenhed, dels om tidspunktet for opførelsen, at det navnlig sker i løbet af nogen få år, ialtfald inden udløbet af 1885, og endvidere på den betingelse, at jeg nyder renten af kapitalen for min fremtid ...”

„For nu at bortfjerne den usikkerhed, der herved er forbunden, da der jo altid er en mulighed for, at jeg kunne nå en høj alder, og da det på den anden side ligger mig meget på hjerte at fremskynde tidspunktet for opførelsen, har jeg bestemt mig for, når byrådet giver mig et bestemt og bindende tilsagn om, at det må blive påbegyndt og såvidt også fuldent i året 1882, da vil jeg, når det står færdigt, straks renoncere på den omtalte rente. Hertil skal jeg endnu tilføje, at når førstnævnte alternativ (opførelsen 1882) vælges, forpligter jeg mig fremad endvidere, at legere til forskellige institutioner heri byen et beløb, mindst ligeså stort som det førstnævnte.

Det må forhåbentlig let indses, at min utålmodighed har sin naturlige

grund i min allerede temmelig fremskredne alder, der ikke har undladt på flere måder at gøre sig bemærket, og jeg således nu kun ønsker, at få truffet nærmere legatbestemmelser om anvendelsen af mit efterladenskab, som jeg fuldt ønsker skulle komme min fødeby Roskilde tilgode, hvad der er mit inderlige ønske byens styrelse måtte være mig behjælpelig til, men hvilket jeg imidlertid ikke kan få bragt i orden, førend jeg har klarhed i anførte. Skulle det lykkes mig at beholde kræfter til at arbejde endnu i adskillige år, er det mit håb, som det er mit kæreste ønske, endnu yderligere at kunne fremme byens vel ...”

Otto H. Schmeltz.

Nu fik Roskilde byråd travlt. Det var et tilbud man ikke kunne sidde overhørig, og da samtidig byrådsmedlem Carl Madsen lovede at give kr. 5.000 til opførelsen af et nyt rådhus, var der efterhånden så mange penge i udsigt, at tilbudene nu alvorligt blev overvejet og byrådet besluttede sig til at bygge. Til O. H. Schmeltz blev der den 5. august sendt følgende brev:

„... At byrådet i forventning af ministeriets approbation på optagelsen af det lån, som måtte være fornødnet til opførelse af et nyt rådhus her i byen i stedet for det nuværende rådhus, og denne sag i det hele – med den varmeste påskønnelse – modtager Deres tilbud om at bidrage kr. 20.000 til et nyt rådhus, således at De, når rådhusets opførelse påbegyndes i 1882, giver afkald på renten af beløbet fra den tid, rådhuset er færdigt, og endvidere legerer et mindst ligeså stort beløb til forskellige institutioner har i byen, føjende, at rådet vil sætte særlig pris på, at De deltager i de forhandlinger, der i denne sag nedsatte udvalg måtte have til sagens fremme.”

Underskrevet af byrådets medlemmer.

I sine optegnelser skrev O. H. Schmeltz, „herpå (skrivelsen af 27/7) modtog jeg 5. august 1881 et imødekommende svar fra byrådet.”

Derefter kunne byggeudvalget træde sammen og begynde sit arbejde. Grundlaget for at Roskilde kunne få et nyt rådhus var skabt.

Rådhuset 1884 - byggesagen

Første gang offentligheden fik noget at vide om planerne, at der skulle opføres et nyt rådhus i Roskilde, var gennem en artikel i Roskilde Avis d. 4. august 1881:

„... Roskilde byråd har i disse dage taget endelig bestemmelse i et anliggende, der i flere henseender er af mere end almindelig betydning for byen, idet det nu er vedtaget, at den nuværende uharmoniske og uheldigt beliggende rådhusbygning skal fjernes og erstattes af en ny bygning, der vil blive at opføre i Fondens Bro i flugt med den nye hospitalsbygning og Sct. Laurentius-tårnets gavlgang og i stil og ydre udstyrelse skal bringes til at være i samklang med de nærmestliggende bygninger. Allerede i forrige efterår modtog byrådet fra en agtet borger heraf byen hr. købmand Schmeltz, et tilbud om, at han ville skjænke 20.000 kroner i nævnte øjemed, men sagen henstod uafgjort, da der i byrådet havde ydret sig betænkeligheder, idet man vel fuldt påskjønnede den ædelmodige gavmildhed og uegennyttighed fra gjiverens side, men var i tvivl om, hvorvidt byen for tiden kunne bære sin del af udgifterne ved byggearbejdet. Da gjiveren imidlertid nu gjentog sit tilbud således, at han på den ene side forlangte en endelig afgjørelse og på den anden side udvidede tilbudet, navnlig derved, at han, under forudsætning af, at byggearbejdet blev påbegyndt i året 1882, og at bygningen kom til at harmonere med omgivelserne, erklærede sig beredt til yderligere at skjænke mindst andre 20.000 kroner til institutioner heri byen, og da derhos en anden borger hr. byrådsmedlem købmand Carl Madsen, tilbød at skjænke 5000 kroner til øjemedets opnåelse, var det byrådets eenstemmige anskuelse, såsnart sagen kom til forhandling, at man straks og med stor tak skulle modtage disse betydelige gaver, samt at sagen skulle fremmes med største hurtighed, og det i den anledning nedsatte udvalg, bestående af 5 medlemmer, nemlig de tvende givere og d'hr. byrådsmedlemmer tømmermester Weber, overlærer Fritsche og bryggeriejer Nielsen, er allerede i fuld arbejde. Da byens tekniske skole, som hidtil har sit lokale i det gamle rådhus, vil komme til at miste dette, har byrådet taget under overvejelse, hvorledes man bedst

og hensigtsmæssigst kan yde sit bidrag til, at denne institution kan erhverve sig et nyt lokale ...”

Den 14. september var der et ekstraordinært byrådsmøde med følgende dagsorden: „Sagen angående opførelsen af et nyt rådhus”, og som der stod i Roskilde Avis: „Da det var første gang denne sag forelå til behandling i et offentlig møde, havde der indfundet sig flere af byens borgere for at overvære forhandlingerne”.

Det, de fik at høre, var en indstilling fra udvalget, om at bede arkitekt Herholdt om at tegne det nye rådhus. Udvalget havde ellers i første omgang tænkt sig at lave en konkurrence, men arkitekt Herholdt havde meddelt, at han hverken ønskede at deltage i en sådan eller sidde i et dommerudvalg og: „Da det kræves, at bygningen skulle være i harmoni med sine omgivelser, optårnede der sig store vanskeligheder for arkitekten”. Det var udvalgets begrundelse for at foreslå den mand til at løse opgaven, som man anså for mest kompetent. At udvalget havde denne store tiltro til arkitekt Herholdt skyldtes, at det var ham, som havde tegnet Duebrødre Hospitals nye bygning til alles tilfredshed.

Udvalgets programerklæring for hele byggeriet var ellers følgende: På den ene side at få tilvejebragt en monumental bygning, der med hensyn til ydre kunne harmonere med den smukke bygning på Fondens Bro, og på den anden side at skaffe tidssvarende lokaler til brug for byrådet, ligningskommissionen og de retslige kontorer. Desuden måtte udgifterne til byggeriet ikke overstige 50.000 kroner.

Man indstillede også: „at den tekniske skole ikke bør have sine lokaler i det nye rådhus, men rådet var jo betænkt på at yde skolen erstatning for det tab, den lider ved at blive flyttet, i erkendelse af, at denne skole stifter megen gavn og bliver ledet med stor dygtighed.”

I byrådet var der enighed om, at Teknisk Skole skulle flytte ud, men der udspandt sig en livlig diskussion for og imod en konkurrence, og da udvalgets forslag om at overdrage arkitekt Herholdt byggeopgaven blev sat til afstemning blev det forkastet med 6 stemmer for og 6 imod (et byrådsmedlem var fraværende). Det blev derefter vedtaget: „at tegninger og overslag skulle stilles til konkurrence”. Så kunne udvalgets formand oplyse, at udvalget havde tænkt sig, at 1. præmien skulle være 500 kroner, og så diskuteres videre. Til sidst blev sagen udsat til næste ordinære byrådsmøde.

Den 21. september tog byrådet igen fat på byggesagen. Udvalgets formand kunne meddele, at der fra udvalget forelå en erklæring, hvori der også var et par bemærkninger om dets egen stilling i sagen:

... „Formanden meddelte, at der fra udvalget forelå en erklæring, hvori

dette havde gjort et par bemærkninger angående dets egen stilling i denne sag; byrådets beslutning hvilede på den forudsætning, at der skulle være gjensidig tillid mellem rådet og udvalget, og da udvalget nu havde troet at se en mangel på tillid fra forsamlingens side, havde det været under alvorlig overvejelse om udvalgets medlemmer burde vedblive med deres hverv. Men af hensyn til, at der skulle foretages nyt valg på rådets større halvdel til nytår, var de villige til at vedblive ...”

Der udspandt sig en diskussion om præmiernes størrelse, og der kom flere forslag til, hvad de skulle være, men ved en afstemning blev udvalgets forslag vedtaget, og alle andre dermed forkastet. Resultatet skulle være 1. præmie 500 kroner og 2. præmie 250 kroner.

Den 8. oktober 1881 stod følgende at læse i Roskilde Avis:

„Da vi antage, at det vil kunne interessere vore læsere heri byen at få at vide, hvorledes det er påtænkt at indrette den nye rådhusbygning, meddele vi her det af det nedsatte udvalg (d’hr. Fritsche, O. H. Schmeltz, C. Madsen, H. Weber og B. Nielsen) udarbejdede program for byggeføretagendet, som i disse dage er fremlagt på byrådssalen til oplysning for de konkurrerende.

1. Det var byrådets mening, at de konkurrerende i alle henseender skulle være stillet så frit, som muligt overfor den dem stillede opgave.

2. Overslagende til den nye bygning i færdig stand må ikke overstige 50.000 kr.

3. Man har tænkt sig den nye bygning udgående fra rådhusårnets nordre gavside, og tårnet kan, hvis arkitekten anser det for hensigtsmæssigt benyttes til vestibule og trappegang, i hvilket tilfælde det nu derværende arkiv må flyttes til et andet brandfrit rum, helst i forbindelse med de derværende kontorlokaler, hvor der haves stadig brug for arkivet.

4. Tårnets østre side undersøges, såvidt muligt at det kan erfares, hvorledes det er opført, og så snart opførelsen af den nye bygning skal påbegyndes, nedbrydes, hvis arkitekten anser det for nødvendigt, det gamle rådhus og nr. 48, for at arbejdet på tårnet kunne ske i forbindelse med den nye bygningsopførelse.

5. Såfremt byrådet efter overvejelse sammen med arkitekten finder det hensigtsmæssigt, at der anbringes et varme- og ventilationsapparat, skal der været taget de fornødne hensyn til, at dette straks under opførelsen kan anbringes sammen med de nødvendige vand- og gasledninger.

6. Dersom det ikke medfører en uforholdsmæssigt fordyrelse, ønskes mellemgulvene gjort brandfri; det ønskes derfor oplyst, hvilken forskel det vil volde i prisen, om man hertil anvender træ- eller jernbjælker.

7. Dersom arkitekten anser det for rigtigt at anbringe en så høj kælder- etage, at den kan anvendes til beboelsesrum (grunden skal formentlig udgraves mindst 5 alen til fast grund) vil deri måske kunne anbringes:

a. En politistation til nattjeneste, bestående af et mindre værelse og 2 anholdelseslokaler.

b. Bolig for en gift politibetjent, der tillige er rådhusstjener, bestående af 1 dagligstue, 1 sovekammer, 1 køkken og 1 spisekammer.

c. Bolig for 1 politibetjent på højeste lønning, bestående af 3 værelser, køkken og spisekammer. Dog kan, om nødvendigt, denne lejlighed også undgås.

d. Endvidere må der være de nødvendige brændselsrum m.m. samt varmeapparat, hvis det vedtages, at et sådant skal anbringes.

8. De øvrige rum der anbringes i bygningen er følgende (det bemærkes forud at de opgivne størrelser kun er omtrentlige, og at arkitekten har fuld frihed over deres ordning, uden forsåvidt visse rum kræves i forbindelse indbyrdes, navnlig er han ikke bundet til den fordeling i 2 etager, der her for nemheds skyld er antaget):

A. I stueetagen:

1 værelse til politikontor c. 70 kv.alen, hvis der ikke udenfor er en tilstrækkelig bred gang, mulig med et lille forværelse på 25 kv.alen.

1 værelse i forbindelse med det foregående, men tillige med særlig udgang, bestemt for politifuldmægtigen, størrelse 40 kv.alen.

1 byskriverkontor 70 kv.alen.

1 værelse til borgmesteren 50 kv.alen.

1 værelse til byrådssekretæren 50 kv.alen.

1 værelse til kærnerkontor 95 kv.alen (således at det måske kan deles i 2).

De sidstnævnte 4 værelser må i den nævnte orden stå i forbindelse og i det mindste 3 værelser må have særlig udgang.

B. 1.-salsetagen:

1 større byrådsal 200 kv.alen.

1 mindre sal 90 kv.alen.

1 udvalgsværelse 50 kv.alen.

1 værelse til den tekniske assistent 60 kv.alen.

Arkivet, som nu er i den brandfri hvælving i tårnet, vil det muligvis blive nødvendigt efter dette foretagende at flytte til et andet brandfrit rum i bygningen. For det tilfælde har borgmesteren udtalt det ønske, at det får sin plads i umiddelbar nærhed af byskriverkontoret, hvor der stadig er brug for de i arkivet opbevarede protokoller.

Det antages for rigtigt, at der i hver etage er hensigtsmæssige klosetter, og måske et lille toiletværelse.

Ved nedbrydelsen af nr. 48 vil gavlen af bundtmager Kellners ejendom fremtræde på en meget uskøn måde, og arkitekten må derfor være betænkt med at skjule denne, enten det nu sker ved opførelsen af en mur eller på anden måde, ligesom der må tænkes på anvendelsen af grunden til nr. 48, og den del af den hidtil bebyggede grund, som ligger udfor rådhusets søndre side, måske kan dette ske ved indhegning af pladsen med et let stakit, indenfor hvilket der kan anbringes en græsplæne.

Da der er fare for, at den nye bygning kan få et trykket udseende ved det svære tårn, har man tænkt sig den nye bygning med en facadelinie af fra 35-40 alen, dog har arkitekten heri også fuld frihed. Den nye rådhusbygning må fornuftigvis være beregnet på i en lang årrække hensigtsmæssigt at kunne svare til kommunens behov, og da det er vanskeligt nu at kunne overse, hvilke krav kommende tider måtte kunne stille, vil det måske være rigtigt, såfremt der bliver indre rum tilovers, da hellere end at udvide de angivne formeentlig tilstrækkelige størrelser af værelserne, at indrette endnu et værelse, selv om der ikke straks er brug for et sådant . . .”

Det var en indgående beskrivelse af, hvad man ønskede sig, men udvalget måtte alligevel gøre en tilføjelse: „på grund af en sket forespørgsel bemærkes, at da der er tider på året, da byrådet og ligningskommissionen holder møder samtidig, behøves der 1 lokale til byrådsmødet og 1 lokale til ligningskommissionen; – dette er grunden til, at der er forlangt den større og den mindre sal. Det ordinære vil imidlertid være, at såvel byrådet som ligningskommissionen begge benytte den mindre sal, og at den større forbeholdes til større lejligheder, deriblandt også større festiviteter, og jo mere de 2 sale og udvalgsværelset er ordnede således, at de kunne tjene til disse forskellige formål (altså også ved enkelte festlige lejligheder) desto bedre er det. Det vil derfor også være hensigtsmæssigt, at der er lokale til opbevaring af overtøj.

Ved nærmere overvejelse har udvalget anset det for vigtigt at tilføje i det fremlagte program, at alle tegninger af planer, facade og profiler bør tegnes i en målestok af 4 linier pr. alen . . .”

Den 10. november 1881 blev det meddelt at: tidsfristen for indlevering af konkurrencetegninger er forlænget til den 15. januar 1882.

På byrådsmødet den 16. november 1881 kunne det meddeles: „At Indenrigsministeriet under 5. ds. havde meddelt samtykke til, at kommunens nuværende rådhusbygning tilligemed kommunens tilstødende ejendom matr. nr. 48 i Skomagergade nedbrydes, samt at byrådet til bestridelse af udgifterne ved opførelsen af en ny rådhusbygning må forbruge et beløb af

9.000 kr. af købstadens kapitalformue, og optage et lån af 16.000 kr. der forrentes med 5½% årligt.”

Huset i Skomagergade, der skulle nedbrydes, var sammenbygget med rådhuset. Det var allerede blevet købt i 1849 af Roskilde kommune.

Den 20. januar 1882 erindrede Roskilde Avis byens borgere om: „At de indkomne konkurrencetegninger til den nye rådhusbygning ere offentlig udstillede i rådhusalen fra idag indtil den 1. februar, hver dag fra kl. 10-4 med undtagelse af søndagen d. 29. dennes.”

Denne udstilling blev lidt af et tilløbsstykke, allerede d. 23. januar kunne Roskilde Avis betro sine læsere at: „udstillingen af konkurrencetegningerne til den nye rådhusbygning har i de 3 dage, hvilke den har stået åben for publikum været stærkt besøgt. De indkomne arbejder ere, med undtagelse af et enkelt, ganske fortrinlige, så det vil ikke blive let for udvalget at træffe sit valg. Efter, hvad der forlyder, agter dette at anmode en af vore dygtigste arkitekter om at deltage i bedømmelsen. På de 7 tegninger er rådhusårnet anbragt enten i midten af bygningen eller lige op til samme. Kun på den 8. med et „A” mærket tegning, står tårnet frit og bygningen ligger lidt tilbage. Kunstneren har imidlertid indset, at det ville være nødvendigt, dersom bygningen skulle have noget syn, at skaffe større plads på torvet, hvorfor han resolut har rykket d’her. Borellos, Schmidts og K. Madsens gård (disse fører han i gotisk stil) flere alen tilbage, så at man fra enden af Algade ser hele rådhuset og et stykke af hospitalsbygningen. På torvet har han anbragt et springvand. Det er et smukt parti, der herved fremkommer, men der kan jo af mange forskellige grunde ikke være tale om at lade dette projekt komme til udførelse. Den med AØ og løbenummer 4 mærkede tegning har vundet meget bifald, og det skal indrømmes, at den er smuk.”

Det med A mærkede forslag må have været spændende, og det er nok også det, som inspirerede O. H. Schmeltz til hans næste gave til byen: I 1896 blev det springvand, som han havde givet til opstilling på rådhuset taget i brug. Nedrivningen i 1907 af husene, som adskilte de 2 torve har næsten givet området det udseende, som A.s skaber havde tænkt sig, selv om han havde foreslået husene opført længere inde på torvet.

At man i Roskilde gik op i sagen, viser følgende indlæg, som stod trykt i Roskilde Avis d. 24. januar 1882: „Hr. redaktør. Tillad mig en lille bemærkning angående de i Deres blad af gårs dato omtalte tegninger til den nye rådhusbygning, hvilke arbejder man næsten udelukkende kan kalde fortjenstfulde værker, som både kunstnerne selv, såvel som andre kan glæde sig over. Når De særlig omtaler AØ løbenr. 4, så må man indrømme, at det er et smukt og omhyggeligt udført arbejde, der ikke uden grund fængsler de besøgendes

opmærksomhed, men vil man sammenligne omtalte tegning med løbenr. 6, da har kunstneren af dette værk et vigtigt fortrin for AØ, idet han på en simpel og heldig måde har forstået at skaffe tilstrækkelig lys i stueetagens korridor, hvilket AØ i høj grad mangler i den ca. 36 alen lange korridor, der kun får lys – og temmelig begrænset – fra vinduet i den nordre gavl, hvor en vindeltrappe bryder det der indfaldne lys, samt fra søndre side gennem en døråbning fra forværelset, der vender mod øst.”

Den 10. februar 1882 blev spændingen udløst, og er her skildret i Roskilde Avis dagen efter:

„Igår holdt udvalget for det nye rådhus's opførelse møde i forening med etatsråd Meldahl og etatsråd Heirich Hansen for at bedømme de indkomne konkurrencetegninger. Idet det kombinerede udvalg anerkendt, det meget fortrinlige, der var præsteret i de allerfleste arbejder, trods de lidet gunstige vilkår, man havde kunnet tilbyde de konkurrerende arkitekter, og som navnlig i rigelig mål tilkom flere arbejder end de, hvem der kunne tilkendes priser, vedtoges, at 1.ste præmie skulle tilfalde nr. 6 (mærke 45954) og 2. præmie nr. 4 (mærke AØ). Ved de 2 sedlers åbning viste det sig, at nr. 6 skyldtes prof. H. Storck og nr. 4 arkitekt O. P. Momme ...”

Men Roskilde Avis måtte d. 12. februar beklage, at den ikke havde været helt nøjagtig, da navnene på vinderne blev offentliggjort for under mærket AØ skjulte sig: Arkitekt O. P. Momme i København og muremester K. J. Schledermann i Roskilde.

Og så skulle den sag være klar, og dog, der kom polemik i Roskilde Avis den 15., 16. og 17. februar:

„ ... Ifølge Roskilde Avis er konkurrencen om tegningerne til den nye rådhusbygning i Roskilde nu afgjort, idet 2 af de indsendte arbejder have erholdt de udsatte præmier tildelt; når der ses hen til det affattede program for konkurrencen, må det resultat, det ærede udvalg er kommet til, overraske mange, som have overveiet sagen nøjere.

I programmet er der bl.a. anført, at overslagene til den ny bygning ikke må overskride 50.000 kr., og det er let at indse, at ingen af de prisbelønnede projekter kun tilnærmelsesvis kunne opføres for den fastsatte sum, ligesom overslagene overskride den. Havde man kunnet antage, at et arbejde, der ikke opfylder programmets fordringer, særlig bestemmelsen om den ansatte maximums udgift til bygningens fuldførelse, kunne deltage i konkurrencen og oven i købet erholde præmie, ville der sikkert være fremkommet langt flere gode arbejder, end der forelå, idet flere lysthavende, der ved at gennemlæse programmet indså vanskeligheden af at udarbejde et nogenlunde brugeligt projekt til den angivne sum, har afholdt sig fra konkurrencen i den

formening, at arbejder, der ikke svarede til fordringer, ville blive satte hors de concours ...”

„Konkurrencen til det nye rådhus. Herr redaktør.

En æret indsender har her i bladet udtalt, at det resultat, som rådhusudvalget er kommet til, har overrasket mange, som have overvejet nøjere. Jeg tror rigtignok snarere, at det ikke har overrasket nogen, som har tænkt over sagen, at det næppe vil blive muligt at bygge et nyt rådhus for 50.000 kr. Det er dog ikke min mening at kritisere det højagtede udvalgs arbejde, navnlig dets program, som tværtimod fortjener anerkendelse, som også blev det tildelt af de konkurrerende kunstnere. Men jeg tror, at udvalget ved betragtningen af de tegninger, der fremkom efter dets program har indset, at det mål, som det stræber henimod og som tvende af dets medlemmer med ægte borgersind have bragt et stort personligt offer, ikke vil kunne nås for den nævnte sum. Udvalget har ved sin bedømmelse haft det held, at kunne benytte en værdifuld bistand, nemlig kunstakademiets direktør og vicedirektør, og det har efter min mening handlet i den rette ånd og med sand kærlighed til sagen, uden smålighed at vælge de bedste arbejder. Når Roskilde by skal og vil opføre et nyt rådhus, bør da en halv snes tusinde kroner komme i betragtning? Den bedste tegning, der kan skaffes tilveje, er, forsåvidt dens udførelse – således som ved de foreliggende arbejder – er holdt indenfor en rimelig bekostning, ikke for god for os. Man huske på, at talen her er om en bygning, der skal kunne stå i hundreder af år på en udmærket og iøjnefaldende plads i vor prægtige domkirkes nærhed. Skal vi bygge, lad os da gøre det således, at vi kunne være det bekendt, så at det nye rådhus for de kommende slægter kan vidne om den kjærlighed, hvormed Roskildes borgere omfattede deres by og dens mindesmærker ...”

Med megen agtelse, Deres pp.

... „I anledning af en artikel af en æret indsender under mærke pp., vedrørende konkurrencen om den nye rådhusbygning, tillader jeg mig at anføre, at mit indlæg i denne sag aldrig har gået ud på at kritisere de prisbelønnede arbejder eller bekostningerne ved disses udførelse, ligesom jeg i fuldeste mål anerkender vedkommende bidragydernes uegennyttige og beredvillighed, men kun forsøger at hævde, at når et udvalg har indbudt til konkurrence på aldeles bestemte betingelser, nemlig bekostningsspørgsmålet, kan det ikke uden at forurette de mænd, der med fuld ret antage, at den anførte maximums sum ikke bør overskrides, prisbelønne arbejder, der endog i betydelig grad overskride denne ...”

På byrådsmødet den 5. april underskrev alle, udenfor dagsordenen:

„en skrivelse til direktør ved kunstakademiet, etatsråd Meldahl og vicedi-

Den 28. november stod følgende digt at læse i Roskilde Avis:

„ . . . Halvfemte hundrede år nu har jeg stået,
gennem tidens løb har min klokke slået,
og alvorsfuld jeg varslede med malmets tunge,
dens flugt for borgerne, for gamle, unge.
Forlængst min egen kirke, ned I brøde,
fra min side voldsomt sled de mure røde,
Ensom sørgende jeg stod der som enke,
til Sjete Kristian lagde mig i lænke
og hylled ind mig i det grimme fangebur,
mens folket under enevælden lå i lur.
Dog længst jeg efter natten frit jo ånder,
ej længer nu, jeg hører fangen, som sig vândrer.
Nu atter her jeg stander stolt og frit
og skuer over byen ud og torvet mit
med nyt og prægtigt rådhus ved min side,
hvis takked gavl så vel jeg monne lide.
Og vil jeg Eder, Roskild'borgere, min tak nu sige,
for eders vel, da mine bønner skal opstige,
når nu på højtidsdag I løse malmets tunge,
så atter glad den over staden runge.
En bøn endnu jeg sender stadens vise fædre,
som med kærlig omhu mig har villet hædre
slå ej for hårdt i mine gamle sider,
har I ej mærket, hvor jeg lider. . . .
Og smink og slik nu ikke mine gamle kinder,
husk, tidens rynker er jo mine minder;
men glæd mig heller ved hurtigt bort at føre
fra mine fødder fule mødding og det pløre,
som skræmmer pladsen altfor længe.
Farvel, o vise fædre, jeg kan ej rime,
I ved jo, bedre jeg forstår mig på at kime.

Sct. Laurentius.”

Det pløre, der skrives om, var en vand- og mudderpøl, som der i avisen var blevet gjort vrøvl over, allerede flere måneder før dette digt.

Desværre vides det ikke idag, hvem pseudonymet Sct. Laurentius dækker, men det må være tilladt at gætte. Vedkommende må være meget interesseret i tårnet, må kende dets historie og være meget imod at dets udseende ændres ved en afpudsning, for at det kunne komme til at se pænere ud, og så

skulle vedkommende kunne rime lidt. Alt dette peger på professor J. Kornrup. Han var uden tvivl den, som interesserede sig mest for Sct. Laurentiustårnet, dels havde han været med til restaureringen af det, men han havde også fået byrådet fra den tossede ide at gøre det til vandtårn da byen i 1880 fik vandværk, og rime til husbehov kunne han.

Hvornår rådhuset blevet taget ibrug, vides ikke på dato. O. H. Schmeltz skriver: „I løbet af året (1884) blev da rådhusbygningen i det væsentlige færdig, således at kontorerne i stueetagen kunne tages ibrug. Salene og de øvrige lokaler ovenpå trak det noget længere ud med.”

Men d. 26. november 1884 kunne Roskilde byråd holde det første møde i den nye sal. Alle aviserne referede enslydende begivenheden:

„Mødet blev åbnet med følgende udtalelse: „Da byrådet idag første gang holder møde i det nye rådhus, turde det være passende at begynde mødet med nogle bemærkninger om dettes historie”. Derpå opridses hele gave- og byggesagen på det nydeligste. Bl. a. hed det: De private tilskud til det nye rådhus udgør således ialt kr. 28.300 og dettes opførelse var også betingelsen for legering til forskellige institutioner her i byen af mindst 20.000 kr. fra købmand O. H. Schmeltz. Nedrivelsen af det ældste rådhus medførte endelig, at den tekniske skole, som havde lokaler i dettes messaninetage, fik sin egen bygning, i hvilken træværket fra det ældste rådhus kom til anvendelse.” Og der afsluttedes således:

„Det er en patriotisk ånd, som har taget initiativet til det nye rådhus's opførelse, vi ville håbe, at en god ånd også må hvile over byrådets beslutninger her, så det må lykkes rådet at ramme byens gavn i den forhåbentlig længere årrække, hvori rådet vil komme til at holde sine møder her. Til denne udtalelse sluttede medlemmerne sig ved at rejse sig.”

Med disse ord var Roskilde's nye rådhus indviet.

Rådhuset og borgerne

Når vore olde- og bedsteforældre havde ærinde til byens hus, gik de op til „Kæmnerens Gård”. Det var tidligere generationers benævnelse for rådhusets gårdsplads. Omkring denne kunne dengang, for 100 år siden, hele administrationen rummes og betjene byens 6-8000 indbyggere.

For de mere fremtrædende borgere inden for bybebyggelsen var borgmester, råd og embedsmænd vel næppe så fjerne og fremmede, som de var for folk fra landdistrikterne i kommunen. Roskilde Mark, nu Københavnsvej, i den østlige del af den langstrakte kommune, var i mange år en „mørk” plet, efter at den øvrige del forlængst var forsynet med el og kloakering, for slet ikke at tale om gadebelysningen. Dette var også, tillige med Søndermarken og Vestermarken i syd, kommunens eneste landbrugsområde, indtil vi langt senere fik indlemmet områderne mod vest. Fra befolkningen der, så vel som fra mange andre jævne mennesker, var der stor afstand til mændene i den offentlige forvaltning. Det var med respekt og iført rent kravetøj og urkæde i vesten, at manden nærmede sig – og tøvede lidt i kæmnerens gård. Ikke uden grund, de var stærke dengang bag skrankerne. Ja, en kæmner kunne sågar have titel af justitsråd. Færre folk end i dag kunne formulere sig klart, og fremførte derfor ofte deres forehavender helt forgæves.

„Torskegilder” er aldrig blevet populære. Men tidligere kunne de også være en grov ydmygelse. Som f. eks. en jordbrugers beretning om, at han kun havde udsigt til et kommissionsmedlems skosåler under samtalen, idet vedkommende havde placeret benene på bordet med fødderne oppe i næsen på manden.

Hvis man som barn i begyndelsen af århundredet hentede aldersrente til bedsteforældrene, husker man stadigvæk, hvor nådigt, den blev rakt over skranken.

Men det er længe siden. I dag bliver personalet uddannet til at hjælpe kunderne, borgerne, med at få klaret problemerne og finde frem til en, for begge parter, acceptabel løsning. Mange borgere er og kan stadig i dag komme i ubehagelige situationer i forhold til administrationen. Navnlig i den

lighed med smeden i Skotland ser igennem fingre med formaliteterne. Mange udlændinge af alle racer køber et lille trip til Roskilde for nogle dage, hvor de bor og gifter sig uden alt for mange unødige omsvøb, men naturligvis følgende landets love og regler.

Et gammelt hus suger gennem et århundrede megen lyd og larm til sig fra gade- og stadsmarkeder, by- og børnehjælpsfester, cykelløb og hestekåringer, jublende skolebørns dans omkring springvandet. Sære lyde fra trommehvirvlerne, når kongernes bårer passerede forbi på vej til kirken med europæiske fyrster og en enkelt kejser i følget. Vejrummel på den ujævne brolægning, regimentsmusik, festlige torvedage og tunge støvletramp i besættelsestiden, der ikke gav genklang indendøre, men fik personalet til i hast at lade folkeregistret „sporløst” forsvinde for dermed at beskytte uskyldige borgere.

Huset lader som ingenting og klarer de nye generationers vaner og skiftende krav.

På hede sommerdage kan det dog af og til forekomme lidt træt. Når ølkapslerne borer sig ned i asfalten, og ølsjatter og andet respektløst driver ned ad muren.

Søndagen efter synker det sammen i sig selv og græmmer sig. Men mandag morgen, når gartnerne har puslet og nettet blomsterne ved soklen, er facaden atter frisk og parat til nye udfordringer.

Rådhuset er vores hus, tusinder af borgere har brugt det i hundrede år. Og det er sandsynligt, at nye tusinder langt ud over vores tid vil have ærinde i „Kæmnerens Gård”.

Roskildes borgmestre fra 1884-1984

Grundloven af 5. juni 1849 stillede i dens § 96 kommunerne i udsigt, at der i efterfølgende lovgivning skulle gives disse ret til selvstændigt at styre egne anliggender.

Efter at der var gået ca. 20 år skete der noget i retning af decentralisering af folkestyret, idet loven om Kjøbstadskommunernes styrelse blev vedtaget den 26. maj 1868. Men selv i denne lov ville statsmagten ikke helt give slip på styringen af kommunerne. Borgmesterposten skulle således besættes med kongeligt udnævnte embedsmænd, som det var sket hidtil. Dette formynderi, der var en overlevering fra enevældens tid, skulle fortsætte til vedtagelsen af „Borgmesterloven” den 1. marts 1919. Ifølge denne lov skulle hvert byråd af sin midte selv vælge dets formand, og denne formand benævnes borgmester.

Vilkårene i år 1884: – I vore dages forstand havde man ikke noget særligt demokratisk styret samfund. Grundet den politiske splittelse i folketinget sad den konservative regering Estrup og regerede landet med „provisoriske love”. Året efter hjemsender regeringen sågar rigsdagen, da Venstre spænder ben for finansloven. Derefter gennemføres et „finanslovsprovisorium”, og efter et mislykket attentat på Estrup benytter regeringen lejligheden til at oprette et gendarmerikorps „de lyseblå”. Derudover gennemførtes et „presselovsprovisorium”, og man udvider politiet. – Kort og godt Danmark havde fået „mundkurv” på. Det var derfor ikke underligt, at stemningen i landet beskrives som revolutionsagtig. Alt dette til trods opstod der i 1884 et nyt dagblad POLITIKEN; et blad, der skulle blive talerør for de reformivrige.

Og i Roskilde – ja! Der var alt tilsyneladende roligt. Her var man ved at lægge sidste hånd på byggeriet af det nye rådhus. Og man må virkelig have trængt til pladsudvidelse, for allerede inden bygningen var færdigopført, havde man taget kontorerne i stueetagen i brug.

Carl Daniel Friboe Blechingberg, 1869-1890

I borgmesterstolen på Roskildes nye rådhus sad den kongeligt indsatte Justitsraad *Carl Daniel Friboe Blechingberg*, udnævnt til borgmester og byfoged, og senere tillige til by- og rådstueskriver. Han havde været borgmester i Roskilde siden den 4. oktober 1869. I 1871 bliver han indvalgt som medlem af bestyrelsen (directionen) i Sparekassen for Roskilde By og Omegn. Den 18. marts 1885 bliver han slået til ridder af Dannebrog.

Efter dette skulle man umiddelbart tro, at der her var tale om en magtfuld mand med et fast greb om tingene. Men Blechingberg var slet ikke dette udadvendte og markante menneske. Samtidige beskriver ham som: stille – rar – gavmild – statelig – trofast – retskaffen – upartisk – flittig og smuk.

Endda med alle disse „kvalifikationer” er det lykkedes for ham, ved enhver tænkelig lejlighed, at undgå at blive omtalt eller komme i rampelyset.

Lige så stille som han var kommet til Roskilde og havde levet her, lige så relativt upåagtet dør han natten til søndag den 28. september 1890, efter at han havde brugt sin lørdag til en morgenspadseretur, og derefter arbejdet resten af dagen til sent om aftenen.

En vis forbindelse til Roskilde kan Blechingberg have følt, idet hans oldeforældre på mødrene side var købmandsparret Søren Bruun og Inger Dorthea Borch.

– og var forundret over at Roskilde stadig havde vægtere på gaden i stedet for politi.

Som borgmester og byfoged i Roskilde indfrie han ikke de bange anelser, nogle kunne have haft til ham. Som sin forgænger i borgmesterstolen bliver også han tilbudt en plads som directeur i Sparekassens direction, med tiltrædelse den 23. juli 1895. Han bliver i sine 15 år i Roskilde boende på adressen Blågårdsstræde 6. De 10 første år af hans tid i Roskilde når kommuneskatten at stige fra 5.0% til 5.3%.

På byrådsmødet onsdag aften den 25. januar 1905 meddeler Aagaard, at han grundet sin alder samt længere tids sygdom, havde indgivet ansøgning om afsked som borgmester. Han takker for de 14 års gode samarbejde og overgiver ledelsen af byrådsmødet til byrådsmedlemmet sagfører Nielsen.

Det bliver ikke en lang pensionisttilværelse, for natten til den 8. juni 1905 dør han, efter at han efter sin afsked havde fået endnu en titel, etatsråd. Efter en foreløbig bisættelse i kapellet på Gråbrødre kirkegård overføres etatsråd, ridder af Dannebrog, fhv. byfoged og borgmester i Roskilde til Holmens kirke i København. Kort tid efter fraflytter fru Aagaard Roskilde til København.

Kay August Hammerich, 1905-1913.

Der var ikke meget hemmelighedskræmmeri omkring udnævnelsen af den efterfølgende byfoged og borgmester. Den 6. marts 1905 kunne Roskilde Tidende meddele, at den nye mand i embedet ville blive *Kay August Hammerich*, født den 10. marts 1861, og for tiden kontorchef i justitsministeriet. Her ville der blive tale om en „ung” borgmester sammenlignet med forgængeren.

Den 30. marts 1905 kommer Hammerich til Roskilde for at blive indsat i sit embede den 1. april, samt måske orientere sig lidt om forholdene i byen, og blandt andet for at købe sig en bolig. Roskilde Tidende meddeler i sin lørdagsavis 1. april, at borgmester Hammerich har købt amtmand Buchwaldt's villa på Olsgade-bakken for 20.000 kr., og at overtagelsen sker i august måned.

Hammerich begynder derefter med at holde ferie i hele april måned. Han leder sit første byrådsmøde onsdag den 3. maj 1905, hvor byrådets ældste medlem sagfører J. Nielsen byder ham velkommen i en tale, og han selv kvitterer med en takketale, hvor han fortæller om sine tidligere oplevelser i Roskilde. Den første oplevelse stammede fra hans bopæl her, da han var barn. Moderen og børnene tog ophold i Skomagergade, efter at faderen havde mistet sin stilling som politimester i Flensburg ved tabet af Sønderjylland i 1864. Faderen tog alene til Sverige og senere til København – for så ved

opnåelsen af en stilling i Århus igen at samles med familien. Den anden Roskildeoplevelse var besøgene hos mosteren, der var gift med borgmester Blechingberg. Således kommer der igen en slags „tilknytning” til Roskilde, på trods af, at der er tale om „udenbys” borgmestre.

Den megen selskabelighed som borgmesteren deltog i forpligtede til geninvitation, og Hammerich beskrev sin egentlige løn som værende meget beskeden. Han var derfor glad for at blive indvalgt i det lønnede job som directeur i Roskilde Sparekasse, der blev ledigt ved tidligere borgmester Aagaard's død. Selv syntes han, at hans borgmesterperiode i Roskilde frem til den 1. april 1913, hvor han overtog stillingen som direktør for Købstædernes Alm. Brandforsikring, var meget spændende. Således fortæller han i interviews og artikler om sin aktivitet med byggeri af alderdomshjemmet i Sct. Pedersstræde, elektricitetsværket, offentligt slagtehus samt frilæggelsen af Stændertorvet o.m.m. En ting der særligt havde slået ham, var den, at byens borgere undrede sig over, at han *gik* hjem til frokost og tilbage til arbejdet igen. Selv beskriver han den „lange vej” som en spadseretur på ca. 10 minutter. Men borgernes undren blev ikke mindre af, at han og familien cyklede meget i hele omegnen.

Peter Nicolai Valentin Buch, 1913-1919.

Mange vidste, at det ledige embede som byfoged og borgmester i Roskilde antageligt ville blive besat for sidste gang ved kongelig udnævnelse, idet der blev arbejdet på en lov om folkevalgte borgmestre. Alligevel var det et tiltrækkende stillingsopslag med en god løn, 5.200 kr. + alderstillæg. Og ved ansøgningsfristens udløb den 3. marts 1913 var der da også indkommet 6 gode ansøgninger, heraf 3 fra borgmestre i andre byer.

Igen var det en borgmester fra en fynsk købstad, der skulle blive forfremmet. Den 19. marts kunne det offentliggøres, at valget var faldet på *Peter Nicolai Valentin Buch*, født den 19. februar 1857, der p.t. beklædte en tilsvarende stilling i Nyborg.

Buch bliver indsat i sit nye embede af amtmanden den 29. april 1913, og leder sit første byrådsmøde onsdag den 7. maj. Her bydes han velkommen af byrådsmedlem, murermester Schledermann og holder selv en takketale hvor han fortæller om, hvad han kunne ønske sig af det fremtidige samarbejde.

Den første tid i Roskilde boede familien til leje i Crones ejendom i Algade, men flyttede i 1914 til sin meget store og nyopførte villa i Provstevænget 5.

Som sine forgængere i borgmesterstolen bliver der også tilbudt ham en lønnet plads i directionen i Sparekassen for Roskilde By og Omegn fra den 4.

november 1913. Denne post beholder han i mange år efter at være fratrådt som borgmester, idet den nye sparekasselov i 1919 omdøber ham til medlem af et tilsynsråd – ja, endda formand herfor.

Borgmesterperioden frem til 1919 kom til at omfatte alle 1. verdenskrigs 4 år. En periode hvor Danmark politisk holdt sig neutral og tjente penge på det. Hvis der havde været optræk til meningsforskelle om vigtige beslutninger i denne „gullashperiode“, så har borgmester Buch med sin formfuldendte og myndige optræden sat tingene på plads. Samtidige havde respekt for den punktlige, omhyggelige og rolige embedsmand.

Efter at han havde mistet stillingen som byfoged og borgmester overgår han til stillingen som civildommer i Roskilde. Så hvad han i sin korte borgmesterperiode måske ikke nåede at få øvet indflydelse på, det lykkes til gengæld i de efterfølgende 20 år i Roskilde til han dør 82 år gammel den 19. september 1939.

Året 1919, og 50 år efter at det blev sat som et mål i Lov om Kjøbstadskommunernes Styrelse, skulle der nu vælges og indsættes folkevalgte borgmestre i Danmark.

Debatten i Roskilde var meget afdæmpet, ja man kan vel sige beskeden. Den første folkevalgte borgmester skulle tiltræde den 1. april 1919, og valget finde sted i marts måned.

Hvor de kongevalgte borgmestre var tænkt som garanter mod en for vidtløftig socialpolitik, var borgerne i Roskilde ikke meget i tvivl om, at der ikke ville ske de store forandringer når den folkevalgte borgmester overtog ledelsen. Grunden hertil var den kendsgerning, at de konservative havde et solidt flertal i byrådet, og at deres kandidat havde siddet i byrådet i mange år, og at han var valgt til byrådet af de „højst beskattede“ vælgere. Den særlige valgsituation ville være i stand til både at sikre borgmesterposten samt næstformandsposten.

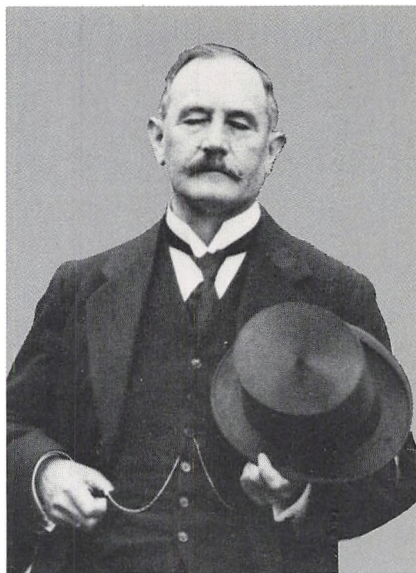
Borgmestervalget skulle finde sted i byrådsmødet den 28. marts 1919.

De Konservative opstillede branddirektør J. C. Sørensen, Socialdemokraterne opstillede redaktør V. Nørregaard. Valgresultatet blev som ventet, og J. C. Sørensen kunne sætte sig i borgmesterstolen med 9 stemmer og 6.000 kr. i årlig gage, medens V. Nørregaard kun fik 4 stemmer.

Derefter var der valg af næstformand. Her blev der alene opstillet en Konservativ sagfører, og han var således valgt.

Da dette byrådsmøde var det sidste, hvor den kongeligt udpegede borgmester P. N. V. Buch ledede mødet, holdt han en takketale, hvori han blandt andet kom ind på sin tryghed ved fremtiden, efter at byrådet havde valgt den borgmester, det havde gjort.

Og iøvrigt ønskede man også fred alle andre steder efter 1. verdenskrig. Danmark havde solgt De Vestindiske Øer og fået mange penge, men stod nu efter kun 2 år overfor at skulle optage et særdeles stort millionlån i udlandet. Og derudover skulle man have gammelt dansk land tilbage fra Tyskland, også dette skulle finde sted på demokratisk vis.

Jørgen Christian Sørensen, 1919-1928

Henning Løve Jørgensen, 1950-1962.

Børge Ebbe Juel Hansen, 1962-1966.

afgående Radikale borgmester Løve Jørgensen's arvtager, var der nogle tilkendegivelser i et interview. Her blev der udtrykt ønsker om sanering af bymidten, så erhvervslivet fik moderniseret, at huslejen i udlejningsbyggeriet blev betragtet som priser på en anden vare, man må betale markedsprisen for, at sociale boligselskaber skulle koncentrere sig om byggeri for familier, der ikke havde råd til at anskaffe sig bolig på anden vis, at det offentliges omsiggriben skulle forebygges og mere klares på privat basis, idet dog Roskilde-Hallen var et positivt kommunalt projekt.

Borgmesterperioden kom til at strække sig fra 1966 til 1974, og de ændringer som Roskilde kommune skulle gennemføre, var i meget stor udstrækning en følge af folketingsbeslutninger. Huslejen i udlejningsbyggeriet skulle reguleres ved lov om lejevurdering. Kommunerne skulle sammenlægges til større enheder efter kommunalreformlov med virkning fra 1. april 1970. Roskilde skulle være en universitetsby og indpasse dette i byen og dens udvikling.

Diskussion af centerplan og ændringer til denne var en løbende opgave. Forsøget med at gøre Skomagergade til en gågade, var en succes for publikum, men de indhøstede erfaringer kunne ikke bruges generelt. I byrådet kunne der ikke skaffes flertal for at gennemføre en vejforbindelse mod vest nord om Domkirken, samt byggeri af et kongreshotel i Folkeparken. Alligevel var der en voldsom udvikling i Roskilde, byen fik et „nyt ansigt“ og kunne konkurrere med butikcentre i Københavns omegn, men Domkirken fik sit „gamle“ spir igen, to år efter den voldsomme brand i 1968.

Ved valget i 1974 ønskede Arthur Jacobsen ikke at genopstille, og han takkede af efter 16 spændende år på rådhuset, ikke for at blive pensionist, men for at passe sit revisionsfirma, som hans hustru havde taget sig meget af i den forudgående periode.

Grete Camilla Vørle Munk, 1974-1976.

John Oluf Iversen, 1976-1978.

Under Grete Munks sygeorlov og frem til byrådsmødet onsdag den 19. maj 1976, havde Palle Berthelsen fra Venstre været fungerende borgmester. Men i dette byrådsmøde skulle der vælges en borgmester for den resterende del af byrådsperioden, ca. 2 år.

Fra samtlige partier, der havde stemt for Grete Munk som borgmester i 1974, var der tilkendegivelse om, at det havde været en støtte til en Radikal borgmester, og at man fortsat ville stemme for en Radikal borgmester valgperioden ud.

Den Radikale borgmesterkandidat blev viceinspektør John Iversen, og den Socialdemokratiske blev viceborgmester Peter Hansen. Valget blev afgjort i 1. valgomgang, idet John Iversen fik de samme 14 stemmer som hans forgænger, og Peter Hansen fik de samme 11 stemmer som sidst.

Borgmester *John Oluf Iversen*, var født i Reerslev den 7. november 1923, uddannet lærer ved KFUMs seminarium, tilflyttet Svogerslev 16. september 1961, hvor han blev overlærer. I 1971 ansattes han som viceinspektør i Undervisningsministeriet. I december 1971 var han indtrådt i Roskilde byråd, hvor han i dag stadig har sæde.

I sin takketale efter valget brugte han sin forgængers ord: „Målsætningen er uændret”. Han havde ikke selv tidligere deltaget i valgkamp som spidskandidat, og som sådan ikke afgivet erklæringer, som kunne fastholde ham på en bunden kurs.

I hans byrådsperiode, der sluttede den 31. marts 1978, fik Roskilde overdraget Roskilde kaserne, med undtagelse af 2 bygninger anvendt til retssale m.v. Der blev afsluttet byggeri af 2 idrætshaller, Lynghøjhallen i Svogerslev og Vindingehallen. John Iversen var glad for arbejdet som borgmester, og kunne godt lide de repræsentative pligter det medførte og var ked af, at han ikke nåede at gennemføre en plan for bymidten.

Litteraturhenvisninger til Roskildes borgmestre fra 1884-1984

- Schou, P. F.: Købstædernes Forfatning og Styrelse 1901.
Danmarks kommunale forvaltning, bd. 1.
Røgind, Sv.: Danmarks kommunale selvstyre, 1948.
Rasmussen, Wm. S.: Danmarks kommunale styre, bd. 1. 1954.
Ahlefeldt Laurvig, F.: Fra firsernes Roskilde, Roars Kilde nr. 23, 1941.
Angkjær, Vilhelmine: 25 aar i den gamle Boglade. Jul i Roskilde. 1942.
Muusmann, Carl: De gammeldags Valg. Jul i Roskilde. 1935.
Schmeltz, O. H.: Roskilde Historie 1800-1900.
Agerskov, C.: Sparekassen for Roskilde By og Omegn, Dens historie gennem 70 år. 1833 – 3. november – 1903.
Avisstof i perioden fra 1863 til 1984 fra Roskilde Avis, Roskilde Tidende, Socialdemokraten, Roskilde Dagblad, Politiken.
Fang, Fanny: Patriciske Slægter og deres Tilknytning til Roskilde. R.T. 12.4. 1930.
Sparekassen for Roskilde By og Omegn 1833-1933. Festskrift ved 100 Aars Jubilæet.
Folketællingslisterne i Roskilde 1901.
Dansk lokalbibliografi, Roskilde Amt 1979.
Den blå bog – forskellige udgaver.
Hammerich, K. A.: Minder fra Roskilde. Jul i Roskilde. 1933.
Bertel-Hansen, Thora: „Lærerinderne”. Jul i Roskilde. 1930.
Skatteligningen i Roskilde. Skattelisterne fra 1891-1919.
Roskilde kommunes Bygningstilladelser i 1913.
Thomsen, Chr.: Tre Roskilde-borgmestre. Jul i Roskilde. 1948.
Nørregaard, V.: Stor-Roskilde i 1938. Jul i Roskilde. 1938.
Rasmussen, Karsten: 100 år med Socialdemokratiet i Roskilde. Jubilæumsskrift 1983.
Villumsen, Wm.: Det ny Roskilde. Jul i Roskilde. 1948.
Munk, Niels: Det nye Roskilde. Jul i Roskilde. 1962.
Justesen, P.: På tærsklen til Roskilde storkommune. Jul i Roskilde. 1969.
FOCUS. Roskilde kommunes oplysningsblad til borgerne.
DANSKERNE – meninger, holdninger, vaner. Observa 1977-1980.
Olsen, Lisbeth: Politik er mit liv. Annonceavisen Roskilde Avis. 9-10. juni 1984.
Politikens Danmarkshistorie: Hvornår skete det?
Svarre Nielsen, Jørgen: Roskilde Sparekasse 1933-1983.
Fang, Arthur: Fra de sidste Halvhundrede Aar. 1923.
Clausen, Niels Senius: Haandværksmestergruppen i Roskilde ca. 1870. EHÅ 1970.

En tak til lokalhistorisk afdelings personale på Roskilde Bibliotek for den store hjælp ved fremskaffelsen af „lokalt stof”.

Herudover takker jeg fhv. skatteinspektør i Roskilde, Knud Lauridsen, for hans velvilje til at lade sig interviewe i sin store lokalhistoriske viden.

Kaj V. Hansen.

Litteraturhenvisninger til rådhusenes historie

Arkivalier:

Vedr. branden 1731.

Rådstueprotokol 1818-42 + journalsager.

Byrådets forhandlingsprotokol 22/12 1875 - 21/12 1892.

Byrådets journalsager 1881-84.

O. H. Schmeltz: 2 sider vedr. gave- og byggesagen 1880-84 + skrivelser fra Roskilde byråd.

Aviser m.m.:

Roskilde Avis 1837-39.

Roskilde Avis, Roskilde Tidende, Roskilde Dagblad 1880-83 + 1891.

Roskilde Tidende, Roskilde Dagblad 1884.

Københavns Postrytter 1731.

Afskrift af Roskilde Stadsret.

Borgmester Friis indvielsestale, 1839.

Stændertidende 1, 1838-39.

Medd. fra Akad. Architectforening 1, 1898-99.

Trykt materiale:

O. H. Schmeltz: Aarbog til Roskildes Historie 1800-1900, 1925.

Suppl. til Den danske Atlas. Ved Hans Hoffmann, 1774.

Jacob Kornerup: Roskilde i gamle Dage, 1892.

A. Fang: Roskilde, bd. 2.

Sven Tito Achen: Symboler omkring os, 1975.

Hans Jensen: De danske Stænderforsamlings Historie 1830-48, bd. 2.

Schons: Udtog af Forordning 6, 21. del, 1834-37.

H. H. Behrmann: Grundrids af Roskildes Historie, 1832.

Weilbachs Kunstnerleksikon.

I afsnittet om Roskildes ældste rådhus er der flere citater. I de korte citater er den gamle stavemåde bevaret. For at lette læsningen af de længere citater er stavemåden moderniseret, men sprogetonens forudsætninger bibeholdt.

Lotte Fang.

Indholdsfortegnelse

Forord af Niels Borchersen	5
Roskildes tidligere rådhus af Lotte Fang	7
Tiden indtil 1731	7
Branden 1731	9
Rådhuset 1735	10
Livet på rådhuset, vægtere, fængsler	12
Rådhuset 1839	15
Rådhuset 1884 - gavesagen af Lotte Fang	27
Rådhuset 1884 - byggesagen af Lotte Fang	31
Rådhuset 1884 - beskrivelse af Lotte Fang	48
Miljøer omkring byens rådhus i 1800-tallet af Laura Bjerrum	55
Torvedag på Rådhusstorvet 1832	56
Prospekt af Nygade 1831	57
Duebrødre Hospital 1880	58
Parti fra Duebrødre Hospital o. 1860	59
Duebrødre Hospital 1880	60
Roskilde fra vest o. 1883-84	61
Sct. Laurentii kirketårn og rådhuset i Roskilde o. 1884-95	62
Fra gårdspladsen i den Kornerup-Borchske gård på torvet, 1885	63
Udsigt over Roskildes tage o. 1890	64
Parti fra torvene i Roskilde, 1908	65
Projekt til forskønnelse af Roskilde domkirkes omgivelser o. 1900 ..	66
Rådhuset og borgerne af Oda Jakobsen	67
Roskildes borgmestre fra 1884-1984 af Kaj V. Hansen	74
Carl Daniel Friboe Blechingberg 1869-1890	75
Theodor Johan Aagaard 1891-1905	76
Kay August Hammerich 1905-1913	78
Peter Nicolai Valentin Buch 1913-1919	80
Jørgen Christian Sørensen 1919-1928	82
Hans Christiansen 1928-1929	84
Valdemar Nørregaard 1929-1946	85
William Lauritz Villumsen 1946-1950	86
Henning Løve Jørgensen 1950-1962	88
Børge Ebbe Juel Hansen 1962-1966	90
Christian Arthur Jacobsen 1966-1974	92
Grete Camilla Vørle Munk 1974-1976	94
John Oluf Iversen 1976-1978	96
Elisabeth Olsen 1978-	98
Litteraturhenvisninger til Roskildes borgmestre fra 1884-1984	101
Litteraturhenvisninger til rådhusenes historie	102

Byens hus

er udgivet af Forlaget SIGLEV ApS, postbox 151, 4000 Roskilde

© Lotte Fang, Laura Bjerrum, Oda Jakobsen og Kaj V. Hansen

Forlagsredaktion og omslagsfoto: Vang Siglev

Skrift: Optima – Papir: Uno-mat 114 fra De forenede Papirfabrikker

Tryk: Siglevs Bogtryk + Offset, Roskilde

ISBN 87-88370-01-1